

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany

Bakalářská práce

Autor:	Michaela Pošíková
Studijní program:	B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální komunikace v neziskovém sektoru
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
Oponent práce:	doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Pošíková
Studium: P17K0250
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Název bakalářské práce: Připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany

Název bakalářské práce AJ: Teachers' readiness to resolve cyberbullying

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Téma bakalářské práce se zaměřuje na kyberšikanu, jako novou formu šikany a to z pohledu pedagogů střední školy. Teoretická část se zabývá základními pojmy (např. kyberšikana, šikana, rizikové chování, internet, prevence atd), definicemi, účastníky (pedagog, oběť, agresor), legislativou a případy z praxe v oblasti kyberšikany. Cílem je zjistit jaká je připravenost pedagogů na tuto novou problematiku dnešní mládeže. Zda jsou efektivně školeni k řešení výskytu tohoto problému, prevenci a jakým způsobem se řeší na školě vzniklé případy a jaká opatření se nastavují, aby nedocházelo k těmto nežádoucím jevům. V empirické části je použita výzkumná metoda - dotazník.

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole. Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?. Vydání 1. České Budějovice: Theia - krizové centrum o.p.s., 2017. 131 stran, 4 nečíslované strany obrazových příloh. ISBN 978-80-904854-4-0. ČERNÁ, Alena et al. Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7. KAVALÍR, Aleš, ed. Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele. Vyd. 1. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. 104 s. ISBN 978-80-86961-78-1. KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X. KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5. ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

Garantující pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta
Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
Oponent: doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.
Datum zadání závěrečné práce: 20.2.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu citované literatury.

V Nymburce dne: _____

Michaela Pošíková

Poděkování

Děkuji vedoucímu této bakalářské práce panu doc. PhDr. Václavu Bělíkovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup a pomoc při zpracování zvoleného tématu.

Anotace

POŠÍKOVÁ, Michaela. *Přípravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 69 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá připraveností pedagogů k řešení výskytu kyberšikany na střední škole. Práce se dělí na pět kapitol, přičemž první čtyři obsahují poznatky z prostudované odborné literatury. Závěrečná kapitola pak zahrnuje vlastní výzkumné šetření. Práce popisuje nejprve kyberšikanu jako formu rizikové komunikace a její způsoby provedení. Třetí kapitola se věnuje šikaně a kyberšikaně jako aktuálnímu fenoménu současnosti včetně analýzy aktuálních výzkumů týkajících se kyberšikany. Uvedená kapitola rovněž obsahuje informace o prevenci, zaměřuje se na prevenci na úrovni státu. Poslední kapitola teoretické části vymezuje vztah kyberšikany ke školnímu prostředí. Uvádí možnosti předcházení kyberšikaně na úrovni školy, zabývá se charakteristikou školního poradenského pracoviště a jeho úlohou v prevenci a řešení kyberšikany. Zkušenosti s řešením a prevencí kyberšikany jednotlivých účastníků šetření jsou popsány v praktické části práce. Výzkumné šetření bylo realizováno pomocí polostrukturovaných interview s vybranými pedagogy zvolené střední školy. Cílem bakalářské práce je zjistit míru připravenosti pedagogických pracovníků k řešení výskytu kyberšikany na střední škole.

Klíčová slova: kyberšikana, riziková komunikace, šikana, prevence, školní poradenské pracoviště

Annotation

POŠÍKOVÁ, Michaela. *Readiness of teachers to solve the occurrence of cyberbullying*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 69 pp. Bachelor thesis.

The bachelor's thesis deals with secondary school teachers' readiness to solve an occurrence of cyberbullying. It is divided into five chapters. In four of them there are pieces of knowledge gained by studying professional literature, the last one includes the author's own survey. First of all, the thesis describes cyberbullying as a form of risky communication and ways of its carrying out. The third capture deals with bullying and cyberbullying as a current phenomenon, including the analysis of present research, relating to cyberbullying. This capture also incorporates information about precautions and is focused on prevention at the state level. The last capture of the theoretic part defines relation between cyberbullying and school environment. It presents options of preventing cyberbullying at the school level, looks into the characterization of a school consulting department and its function in cyberbullying prevention and resolving. The experience in prevention and dealing with bullying of particular survey participants is described in the practical part of the thesis. The fact-finding survey was realized by semi-structured interviews with selective secondary school teachers of the chosen secondary school. The aim of the bachelor's thesis is to find out the teachers' readiness rate to solve an occurrence of cyberbullying at a secondary school.

Key words: cyberbullying, risky communication, bullying, prevention, school consulting department

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Obsah

Úvod.....	9
1 Kyberšikana jako forma rizikové komunikace.....	12
1.1 Vymezení pojmu kyberšikana	12
1.2 Rozdíly mezi šikanou, kyberšikanou a škádlením	13
2 Způsoby provedení kyberšikany	15
2.1 Kyberšikana namířena přímo na oběť	16
2.2 Kyberšikana nepřímá.....	21
3 Šikana a kyberšikana jako aktuální fenomén současnosti	23
3.1 Výskyt kyberšikany – výběr aktuálních výzkumů	24
3.2 Prevence kyberšikany.....	26
3.2.1 Primární prevence	27
3.2.2 Prevence kyberšikany na úrovni státu.....	28
3.2.3 Legislativní rámec na úrovni státu.....	30
4 Kyberšikana ve školním prostředí a role pedagogů v prevenci kyberšikany ..	31
4.1 Možnosti předcházení kyberšikaně na úrovni školy	32
4.1.1 Vzdělávání pedagogů v primární prevenci.....	34
4.1.2 Školní poradenské pracoviště	36
4.2 Externí pomoc při prevenci a terapii kyberšikany	38
5 Připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany	40
5.1 Cíl výzkumného šetření.....	40
5.2 Metodika výzkumného šetření.....	43
5.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	44
5.4 Průběh výzkumného šetření.....	46
5.5 Výsledky výzkumného šetření.....	47
5.5.1 Dílčí výzkumná otázka č. 1	47
5.5.2 Dílčí výzkumná otázka č. 2	51
5.5.3 Dílčí výzkumná otázka č. 3	54
5.5.4 Dílčí výzkumná otázka č. 4	59
5.6 Závěr výzkumného šetření.....	62
Závěr.....	64
Seznam použité literatury	66

Úvod

Dnešní doba je ve znamení obrovského technologického vývoje zejména v oblasti informačních a komunikačních technologií. Častější užívání ICT přineslo společnosti mnoho pozitivního, jako je přístup k potřebným informacím nebo snadnější a rychlejší kontakt s rodinou či přáteli. Informační a komunikační technologie užíváme jako dobrého pracovního pomocníka, často nám ale také slouží jako prostředek k trávení volného času. Děti všech věkových kategorií si rády hrají a prostředí internetu jim nabízí neuvěřitelné pole působnosti. Jsou schopny zde trávit celé hodiny, hrát interaktivní hry, stahovat filmy, hudbu, vyhledávat informace a prostřednictvím sociálních sítí komunikovat nejen se svými vrstevníky. V současné situaci, kdy se větší část mezilidské interakce přesunula do kyberprostoru, komunikují tímto způsobem děti také se svými učiteli a prarodiči, které nemohou vídat, jak byly zvyklé. Již dlouhou dobu probíhá veřejná diskuse o tom, jaký vliv má užívání těchto technologií na naše životy a na životy našich dětí. Záhy poté, co se začala komunikace přesouvat do virtuálního světa, jsme byli také nuceni si uvědomit existenci rizik s tímto spojených. Otázka bezpečného užívání internetu se stala velmi naléhavou právě pro to, v jak velké míře se týká dětí a mládeže. Výskytu, charakteru a postojům společnosti k celé řadě negativních jevů spojených se školním prostředím, jako je například šikana resp. kyberšikana, je věnována pozornost mnoha odborníků, a přestože mezi nimi panuje do značné míry shoda v tom, že se jedná o problém závažný s velmi negativním dopadem jak na jednotlivce, tak na vrstevnickou skupinu a potažmo celou společnost, lze se často setkat mezi laickou veřejností stále s pochybami o míře výskytu a závažnosti tohoto jevu. Mnohem překvapivější ale však je, že tento postoj zaujímají i někteří pedagogové. Prostředí internetu poskytuje uživatelům svým způsobem anonymitu. V komunikaci na sociálních sítích díky tomu mnohem snáze dochází ke ztrátě zábran. To ovšem způsobilo, že se zde lze stále častěji setkat s negativními jevy a že roste i míra výskytu kyberšikany.

Současná mladá generace vykazuje závislost na moderních komunikačních technologiích jako je internet či mobilní telefony. Informační technologie ovládají děti sice mnohem lépe než jejich rodiče a učitelé, chybí jim však zkušenosti dospělých, které by jim pomohly nepodlehnout a zamezit případnému rizikovému chování. Nebezpečí, které dětem hrozí, si ony samy uvědomují jen málo. Komunikace mladých prostřednictvím sociálních sítí a mobilů je běžná a pro mladé rutinní, jednodušší a pohodlnější než komunikace „face to face“. Právě tato neosobnost spolu s anonymitou, jež síť (i když jen

zdánlivě) poskytuje, vede k tomu, že se někteří uživatelé chovají jinak než při osobním kontaktu. Z tepla dětského pokoje se mladým zdá, že jsou v bezpečí a nic jim nehrozí. Skutečnost ale může být jiná a samotné prostředí domova se může stát místem teroru s nedozírnými následky. Rodič dnes nemůže mít stoprocentní jistotu, že je jeho dítě doma v bezpečí. To se snadno stane obětí psychického týrání v domácím prostředí a rodič o tom neví. Pokud dospělý včas nerozpozná signály týrání a následně nezasáhne, může dojít k psychickému narušení dítěte, a to se nakonec může pokusit spáchat sebevraždu. Na druhou stranu agresorem bývá často vrstevník. Je tedy otázkou, zda si vzhledem k svému věku, do důsledků uvědomuje závažnost svého chování.

Snad každý rodič má obavy o své děti. Snaží se je chránit před fyzickým napadením a viditelným ubližováním, ale ublížit může i nadávka. A díky velikosti a možnostem internetu, který je hlavním médiem virtuální komunikace, může být kyberšikana stejně nebezpečná a děsivá. Kyberšikana nezanechává modřiny, neničí oblečení, nehází psací potřeby do koše. Tím hůře se včas odhaluje, proto vyžaduje daleko vyšší informovanost a připravenost všech dospělých ve společnosti, ale především pedagogů, kteří by měli věnovat pozornost kolektivu, umět působit preventivně proti zrodu a rozvoji tohoto negativního chování. A pokud se přesto tento jev vyskytne, měli by být schopni ho odhalit a být připraveni ho řešit.

Cílem bakalářské práce je zjistit míru připravenosti zkoumaných pedagogických pracovníků k řešení výskytu kyberšikany. Výskyt kyberšikany v České republice má podle výsledků aktuálních výzkumů stoupající tendenci, proto je třeba se touto problematikou zabývat. Často se tento fenomén objevuje spolu s klasickou šikanou, která se rodí ve školním prostředí. Bakalářská práce je zaměřena na střední školu. Středoškoláci by již měli být dostatečně informovaní o rizicích, které informační a komunikační technologie skrývají. Ne vždy tomu tak ve skutečnosti je. Mladí si neuvědomují, že se může jednat o narušení lidských práv, soukromí jiného jedince, a neví, jaké důsledky jejich konání může mít. Učitelé by na tuto skutečnost měli umět reagovat.

Bakalářská práce se dělí na pět kapitol, z nichž jsou čtyři teoretické a jedna praktická. Práce popisuje nejprve kyberšikanu jako formu rizikové komunikace a její způsoby provedení. Třetí kapitola se věnuje šikaně a kyberšikaně jako aktuálnímu fenoménu současnosti včetně analýzy aktuálních výzkumů týkajících se kyberšikany. Uvedená kapitola rovněž obsahuje informace o prevenci, zaměřuje se na prevenci na úrovni státu.

Poslední kapitola teoretické části vymezuje vztah kyberšikany ke školnímu prostředí. Uvádí možnosti předcházení kyberšikaně na úrovni školy, zabývá se charakteristikou školního poradenského pracoviště a jeho úlohou v prevenci a řešení kyberšikany. Konkrétní zkušenosti s řešením a prevencí kyberšikany jednotlivých účastníků šetření jsou popsány v páté kapitole, která je praktickou částí práce. Výzkumné šetření bylo realizováno pomocí polostrukturovaných interview s vybranými pedagogy zvolené střední školy.

1 Kyberšikana jako forma rizikové komunikace

Kyberšikana je forma rizikové komunikace, která se odehrává v kyberprostoru, tedy ve virtuálním světě. Probíhá prostřednictvím mobilních telefonů, tabletů a počítačů. Závažnost kyberšikany spočívá především ve složité uchopitelnosti prostředí, kde se odehrává.

Šmahaj (2014, s. 15) o kyberprostoru píše jako o novém komunikačním prostředí, které utváří celosvětové propojení počítačů. Ve virtuálním světě dochází k digitální komunikaci mezi lidmi celého světa, kteří neustále užívají, stahují, sdílejí a zásobují síť nesmírným množstvím informací. Je místem, kam se přenáší všechny rysy současné společnosti. Život v kyberprostoru má svá vlastní pravidla, která se často vymykají přirozenému řádu, ve kterém žila lidská společnost po staletí. Toto prostředí má svá specifika jak v absolutní rovnosti v komunikaci, tak v nezávislosti na fyzické dostupnosti a dalších odlišnostech (rasových, věkových, sociálně-společenských, pohlavních aj.). Uživatel není závislý na svém fyzickém těle, vzhledu, sociálním postavení. Proto se kyberprostor často označuje jako prostředí bez zábran. Vznikají zde nové nehmotné produkty nezávislé na času a prostoru.

1.1 Vymezení pojmu kyberšikana

Za autora pojmu kyberšikana je považován Kanadčan Bill Belsey, který ji vymezuje jako „úmyslné, opakované a nepřátelské chování ze strany jednotlivce nebo skupiny za účelem ublížit ostatním a zároveň zahrnuje využití informačních a komunikačních technologií (např. e-mail, mobilní telefon a pager, IM, vytvoření hanlivých osobních webových stránek).“ (Šmahaj, 2014, s. 44) Mezi autory panuje shoda v tom, že definice kyberšikany není jednotná. V jedné z dalších z nich se uvádí, že kyberšikana je „individuální či skupinové úmyslné zneužívání informací či elektronické komunikace vedoucí k záměrnému a opakovanému obtěžování nebo ohrožování jedince či skupiny šířením poškozujících textů, obrázků apod.“ (Šmahaj, 2014, s. 44) Lze se setkat také s názorem, že za kyberšikanu se dá označit i pouze jediný akt agresivního chování (např. zveřejnění fotografie, videa nebo osobní informace) a nechá se nekontrolovaně šířit internetem. Obsah je tím dostupný velkému počtu lidí. (Šmahaj, 2014, s. 44)

Náš uznávaný odborník na problematiku šikany a kyberšikany pan Kolář (2011, s. 84) druhý jmenovaný jev řadí mezi formy psychické šikany. Charakterizuje jej jako záměrné a násilné chování za užití moderních komunikačních prostředků. Jeho definice zní: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“ (Kolář, 2011, s. 84)

Do psychických šikan je zařazena, neboť nejde o násilí fyzické, nedochází při ní k osobnímu kontaktu mezi aktéry a neteče při ní krev, což neznamená, že je méně závažná. Oběť se oproti klasické šikaně nemá před kyberšikanou kam schovat, pronásleduje ho všude. Dochází při ní k postupnému narušení osobnosti oběti. Způsobuje mu psychická traumata, která jsou mnohdy hůře léčitelná než zranění viditelná. Může ho dokonce dovést do tak vážného psychického stavu, který oběť přivede k myšlenkám na sebevraždu.

Zatímco Kolář hovoří o kyberšikaně jako o úmyslném psychickém týrání dítěte či skupiny dětí, můžeme se jinde dočíst, že kyberšikana úmyslná být nemusí. Lze se setkat dokonce s tvrzením, že za kyberšikanu lze považovat pouze nepodařený vtip, který neměl oběti ublížit. Ve virtuálním světě velmi snadno může dojít k nedorozumění, které způsobuje komunikace online svou specifícností spočívající v absenci neverbální složky tolik důležité pro porozumění vyřčeného. Odesílatel pošle zprávu, kterou myslí humorně, ale příjemce ji nepochopí a může se cítit velmi nepříjemně a ublíženě. (Eckertová, Dočekal, 2013, s. 61)

1.2 Rozdíly mezi šikanou, kyberšikanou a škádlením

Díky neviditelnosti psychické šikany je velmi obtížné její zjištění, odhad její závažnosti, a tudíž včasný a účinný zásah vedoucí k minimalizaci následků. Velký problém je šikanu a kyberšikanu správně identifikovat a rozeznat ji od nevinného škádlení. Škádlení, popichování, soupeření existuje u vrstevníků, obzvláště u chlapců, od nepaměti a všichni je vnímali jako normální jev. Miliony chlapců v dřívějších dobách zažilo po nástupu na vojnu v prvním roce šikanu ze strany mazáků, která snad měla podpořit přeměnu chlapce v muže. Bohužel v současné době s tímto zlem a zvyšující se brutalitou začínají daleko mladší děti.

Eckertová a Dočekal (2013, s. 64) uvádějí, že hranice mezi zlomyslným popichováním a skutečným utrpením je tenká. Se stanovením této hranice (kdy už se jedná o kyberšikanu a kdy ještě ne) mívají problém děti, jejich rodiče, učitel. V případě kyberšikany dokonce ani odborníci, např. učitel a psycholog, nemusí mít shodný názor. Role „pachatel–oběť–publikum“ jsou v kyberprostoru rozloženy jinak než u tradičních forem šikany. Zdánlivě jasný případ může být ve skutečnosti mnohem složitější.

Podle Koláře (2001, s. 238) spočívá rozdíl mezi šikanou a škádlením v zásadě v očekávání jak na straně iniciátora, tak na straně objektu. Při škádlení jde o to, že chování bude chápáno jako legrace oběma stranami, a pokud je patrné, že objekt to jako legraci nebere, iniciátor škádlení pocítuje lítost, omluví se a v činnosti nepokračuje. U šikany je záměrem agresora druhému ublížit, ranit ho. Nejen, že neprojevuje lítost a neomluví se, ale také ve svém jednání pokračuje, tyto agresivní projevy vůči oběti se opakují a zpravidla také stupňují.

Černá a kol. (2011, s. 24) zmiňují pojem kyberškádlení. Upozorňují na jednu podstatnou charakteristiku online prostředí, kterou je to, že toho druhého nemůžeme vidět. A proto si leckterý „agresor“ může myslet, že jeho konání je legrace a že druhý to vnímá stejně. Nevidí například výraz ve tváři druhého, reakce si jen domýšlí. Navíc si jeho výplod „legrace“ začne v kyberprostoru žít svým vlastním životem a publikum svými dalšími reakcemi může dokonat původně nevinné škádlení v kyberšikanu.

Kavalír (2009, s. 26) uvádí, že se často během svých seminářů s metodiky prevence setkává s názory: „...děti by si to měly vyřešit mezi sebou samy“ nebo „přeci nemůžeme řešit každou klukovinu na škole.“ Upozorňuje, že se mnohdy jedná o nejasné chápání hranice, co je a co ještě není šikana.

Myslím, že většina dospělé populace má vlastní zkušenost se zesměšňováním. Každý si občas udělá legraci na účet druhého. Tato skutečnost je součástí každodenního života nás všech. Děti jen napodobují chování svých rodičů a dospělých ve společnosti. Bohužel vidí agresivní chování všude kolem sebe, v televizních pořadech a zprávách. Příkladem slušného chování dnes nejsou ani politici či takzvané celebrity. Mohou děti pak objektivně posoudit, co je a už není jen legrace? Navíc každý jedinec je jinak psychicky odolný a každý má jiné hranice, co vše snese bez vážnější újmy.

2 Způsoby provedení kyberšikany

Účastníci kyberšikany se pohybují v oblasti informačních a komunikačních technologií, což vyžaduje nutnost znalosti a dovednosti práce s nimi. Nejběžnějšími prostředky jsou mobilní telefony a internet. S jejich neustálým vývojem se vyvíjí i možnosti a fantazie agresorů a roste množství způsobů provedení kyberšikany. Neexistuje jejich jednotný výčet. V této kapitole se pokusím nastínit ty nejobvyklejší kategorizace.

Šmahaj (2014, s. 67) rozlišuje čtyři základní typy kyberšikany, kterými jsou:

- **přímá kyberšikana aktivní**, kdy iniciátor útoku obtěžuje oběť prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu, kyberpublikum se zapojuje do komentářů, začne oběti vyhrožovat a zasílat zprávy a e-maily;
- **přímá kyberšikana pasivní**, kdy iniciátor útoku vytvoří webové stránky či materiály, které zveřejní bez vědomí oběti a nechá je „žít svým vlastním životem“ v kyberprostoru, kyberpublikum sdílí obsah (video, text, odkaz, „lajkuje“ na sociální síti), zapojuje se do komentářů ve smyslu flamingu;
- **nepřímá kyberšikana aktivní**, kdy iniciátor útoku zná heslo do účtů oběti, vstupuje tam „potichu“ a jedná jménem oběti, stopy takového chování většinou smaže, kyberpublikum opět sdílí obsah (video, text, odkaz, „lajkuje“ na sociální síti), ale nezapojuje se do komentářů;
- **nepřímá kyberšikana pasivní**, kdy útoky jsou cíleny na hardware, nikoliv na oběť, a jsou realizovány prostřednictvím počítače či softwaru, který nastavil iniciátor (např. zasílání spamů, zavirování počítače apod.).

Podle Koláře (2011, s. 87-88) jsou způsoby, jak ublížit prostřednictvím internetu a mobilu nevyčerpatelné. Pro orientaci autor uvádí následující praktiky:

- zasílání urážlivých a zstrašujících textových zpráv prostřednictvím e-mailu, SMS a MMS zpráv;
- rozesílání dehonestujících videí a fotografií oběti;
- vytváření webových stránek, kde je oběť urážena, ponižována;
- pořádání negativních internetových anket, kdo je nejošklivější, nejhloupější apod.;
- vyvěšení pornografických fotografií s tváří oběti;

- nahrávání epizod ponížení oběti (bití, kopání, svlékání), ale i celovečerních filmů, které mají svého režiséra, kameramana a natáčecí štáb;
- rafinované dlouhodobé hry a la film Podraz, vymyšlení neexistující lásky pro nesympatického spolužáka, který se do spolužačky skutečně zamiluje, a tím se stane středem zábavy pro celou třídu;
- nepřímé útoky a kyberšikana pomocí prostředníka, rozesílání urážlivých zpráv, vytváření falešných profilů oběti v internetových seznamkách a dalších sociálních sítích, přihlašování do e-mailových listů, kdy „špinavou práci“ za útočníka udělají nic netušící kamarádi, rodiče apod., falešné označování oběti jako nevhodně se chovající a zveřejňující nevhodný (vulgární, sexuální a jinak závadný obsah) vůči provozovateli webu (sítě).

2.1 Kyberšikana namířena přímo na oběť

Zveřejnění ponižujících videozáznamů nebo fotografií

Zveřejňování ponižujících a zesměšňujících videozáznamů nebo fotografií patří mezi nejrozšířenější formy kyberšikany. Pravděpodobně každý, kdo používá internet, narazí na webových stránkách, sociálních sítích na video či fotografii, která ho pobaví. Často se bohužel stává, že protagonista videonahrávky se nemohl vyjádřit k tomu, zda si přeje či nepřeje jejich zveřejnění. Například jeden chlapec byl nevědomky vyfocen ve třídě při zkoušení a jeho spolužáci, kteří mu často podobně ubližují, tuto fotku zveřejnili na Facebooku, kde z něj udělali holku. Pod fotkou se objevila spousta komentářů, které oběť velmi zranily, převážně se jednalo o poznámky, že je „teplouš a buzík“.

Ponižující materiály vytvořené útočníkem často vznikají na základě předem připraveného scénáře, to znamená, že agresor oběť záměrně vyprovokuje k předvídatelné reakci. Ta je následně zachycena kamerou v mobilním telefonu s následným zveřejněním pořízeného záznamu na internetu za účelem zesměšnění. Oběťmi natáčení se také stávají samotní učitelé. (Kopecký, Szotkowski, 2015, s. 18)

Titíž autoři (Kopecký, Szotkowski, 2015, s. 26) kyberšikanu na učitelích ukazují na případu Jiřího Pacholíka (56 let), ředitele železnobrodské základní školy, který představuje první český mediálně známý případ kyberšikany učitele končící smrtí oběti. Jednalo se o zveřejnění videonahrávky na internetu, která byla pořízena pomocí

mobilního telefonu v průběhu vyučovací hodiny. Na videu má ředitel Pacholík konflikt s žákem devátého ročníku. Žák je velmi drzý a při slovní konfrontaci mu rozčilený ředitel dá pohlovek a oba opouští třídu. Tím videonahrávka končí. Ve skutečnosti se následně ředitel s žákem do třídy vrátili a přede všemi žáky se mu za pohlovek omluvil. Poté se situace řešila i s rodiči a nakonec vše skončilo dohodou bez postihu, jak pro žáka, který měl návrh na snížený stupeň z chování, tak pro nepřiměřenou reakci pedagoga. Ovšem přihlížející žáci natočený incident zveřejnili na internetu. Celý případ byl následně medializován a vzbudil ve společnosti silné emoce. Záznam komentovaly stovky diskutérů, kteří chování ředitele Pacholíka odsoudili. Ačkoli se představitelé ministerstva školství přiklonili na stranu ředitele, vlna urážek a kybernetické agrese dále probíhala a pokračovala několik měsíců. Osm měsíců po incidentu se Jiří Pacholík ve svém domě oběsil.

Vyloučení z online skupiny

Tato forma kyberagrese spočívá ve vyloučení oběti z nějaké skupiny. Často se jedná o prostředí školní třídy, kdy ostatní vrstevníci vyloučeného ignorují, nepřizvou ho do online hry nebo ho nepřijmou do společné facebookové skupiny. Oběť velmi bolestivě nese fakt, že s nimi nemá společné zážitky, neví, o čem se druhý den ve škole baví, a je frustrována z faktu, že vlastně nikam nepatří. Všichni mladí lidé mají silnou potřebu někam patřit. Tento jev patří do zdravého procesu socializace. (Černá a kol., 2013, s. 25)

Podle mého názoru je pro většinu mladých lidí důležité být „in“. To znamená být oblíbený v kolektivu svých spolužáků. Ti méně oblíbení se pak někdy snaží dělat cokoli, co by jim pomohlo k začlenění do skupiny. V dnešní době si mladí lidé už ani nedovedou představit žít bez moderních technologií, prostřednictvím kterých vstupují do virtuálního světa a komunikují. Online svět využívají stejně, dokonce i více než reálný, a proto vyloučení z internetové skupiny, například na Facebooku, pro ně musí být velmi frustrující, či dokonce nepředstavitelné.

Provokování – Flaming

Jako flaming se označuje prudká hádka, která proběhne mezi dvěma nebo více uživateli nějakého virtuálního komunikačního prostředí. Zvnějšku se tato situace špatně posuzuje. Jsou typy lidí, kteří záměrně takové hádky vyvolávají. V každém případě, pokud agresor v této situaci chce oběť poškodit a oběť to i tak vnímá, jde rovněž o jeden z projevů

kyberšikany. (Černá a kol., 2013, s. 26) Další autoři se shodují a doplňují, že hlavním znakem flamingu je záměrnost a cílenost těchto nepřátelských diskusí. (Čech, Zvoníčková, 2017, s. 52)

Vašutová a kol. (2010, s. 85) ještě dodává, že se jedná o krátkodobou ohnivou hádku, ve které se využívá především vulgární jazyk. Odehrává se například v chatovacích místnostech, diskusních fórech. Dochází k němu také prostřednictvím e-mailu, nebo SMS. Další autor (Šmahaj, 2014, s. 47) k flamingu uvádí, že častěji probíhá za účasti publika. Cílem agresora je začít provokativní válku a pak celou diskusi zkopírovat a zveřejnit. Jedná se o agresivní chování ve formě slovního napadání.

Takové šarvátky jsou dle mého názoru na internetu na denním pořádku a je celkem jednoduché se jim vyhnout. Prostě do nich nezasahovat, nenechat se vyprovokovat, útočníka odradit ignorací a využít možností internetu zablokováním komunikačních kanálů s agresorem.

Kyberobtěžování

Kyberobtěžování bývá vymezováno jako určité chování či akce obvykle opakované nebo trvalého charakteru, které jsou obtěžující pro konkrétní osobu. Této osobě způsobují značnou emocionální tíseň. Jedná se o opakované zasílání urážlivých zpráv oběti, většinou prostřednictvím e-mailu, veřejných fór nebo mobilního telefonu. (Šmahaj, 2014, s. 47)

Jiní autoři píšou o kyberharašení, které má podobné projevy jako flaming. Například Černá a kol. (2013, s. 27) uvádějí, že ve srovnání s flamingem se jedná o dlouhodobější útoky, které agresor trvale opakuje a které je obětí vnímáno jako velmi nepříjemné. Typické pro toto chování je, že agresor posílá oběti množství nevyžádaných zpráv hned po jejím připojení. Autorka poukazuje na to, že: „Na rozdíl od flamingu se jedná o jednosměrnou komunikaci, oběť se zpravidla snaží komunikaci ukončit.“ (Černá a kol., 2013, s. 26) Vašutová a kol. (2010, s. 85) toto tvrzení potvrzují a dodávají, že oběti přináší problémy nepřetržité přijímání zraňujících zpráv, kdykoli je online nebo zapne mobilní telefon. Oběť se sice snaží útok zastavit, ale agresor si vyhlédl právě ji a je pro ni horší se ho zbavit.

Pronásledování na internetu – cyberstalking

Dle Vašutové a kol. (2010, s. 87) se v případě cyberstalkingu jedná o „sledování, sdílení nebo pronásledování oběti a jejích blízkých prostřednictvím moderních ICT prostředků. Pronásledování zahrnuje opakované zasílání výhružných zpráv, včetně vydírání. Tyto zprávy jsou velmi zraňující nebo extrémně útočné.“ (Vašutová a kol., 2010, s. 87)

Šmahaj (2014, s. 48-49) se o pronásledování oběti na internetu zmiňuje v případech partnerských rozchodů, kdy agresor opakovaně zasílá oběti obtěžující a vyhrožující zprávy. Tento projev kyberšikany vykazuje mnoho společného s kyberobtěžováním, přesto však zahrnuje více hrozeb a ohrožení oběti. Autor uvádí existenci dvou forem pronásledování na internetu. První formou je být ignorován a nebýt respektován a druhou formou je vyhrožování a obava o svou bezpečnost.

Má osobní zkušenost potvrzuje, že někdy cyberstalking probíhá současně spolu s fyzickým pronásledováním oběti. Tuto situaci jsem prožívala se svou kamarádkou, která se rozešla se svým partnerem. V době, kdy spolu žili, vnímala jsem jejího partnera jako nevýrazného muže, poměrně tichého, hodného a obětavého. Kamarádka se ovšem zamilovala do jiného muže a ukončila vztah. Zanedlouho jí začaly přicházet výhružné sms zprávy a e-maily od neznámého uživatele. K tomu se přidávaly propíchnuté duše u kola, poškrábané auto, falešný inzerát, auto polité benzínem s pověšeným zapalovačem na zrcátku apod. Měla pocit, že ji neustále někdo sleduje, a bála se chodit domů sama, často jsem ji doprovázela. Nakonec to řešila policie, která bývalého přítele konfrontovala, ten se přiznal a po domluvě policistů tohoto chování zanechal. Naštěstí k žádnému fyzickému násilí nedošlo, ale kamarádka na tuto situaci nemohla dlouho zapomenout. Je až zarážející, jakých činů jsou schopni zoufalí a zranění lidé.

Odhalování tajemství a podvádění

Jde o poškození oběti prostřednictvím zveřejňování informací, které jsou pro něj osobní, až intimní povahy a nikdy se neměly dostat na veřejnost. Tím bývá oběť doslova znemožněna. Může se jednat i o intimní fotky či videa. Agresor tyto informace může získat, jen pokud mu oběť důvěřuje a svěří se mu. Agresor často zveřejní i celé konverzace s obětí, ve kterých se mu svěřuje. Spadá sem například odhalení homosexuality. (Černá a kol., 2013, s. 27)

Agresor zveřejňuje citlivé, soukromé, trapné a intimní informace o oběti. Může se jednat o soukromé dopisy, obsahy zpráv, fotografie nebo videa. Jsou známy případy, kdy se například dívka rozejde s chlapcem a ten jako pomstu z rozchodu zveřejní její soukromé fotografie nebo videa. (Bláhová, Šalšová, 2012, s. 48) Fotografie a videa mají často sexuální tematiku. Jejich zveřejnění může mít pro oběť fatální důsledky. Pro tento specifický projev kyberšikany se ujal název sexting. Někdy se takové materiály stanou dokonce donucovacími prostředky k vydírání. (Vašutová a kol., 2010, s. 61).

Nabízí se otázka, zda lze v kyberprostoru vůbec někomu věřit. Bohužel pro dnešní mladé lidi odpověď zní, že v kyberprostoru nelze zcela věřit nikomu. Všichni účastníci virtuálního světa by měli být stále ve střehu a uvědomovat si, že co jednou na internetu je, to tam i zůstane. Informaci, fotografii, výrok, komentář jednou zveřejněný lze zpětně odstranit, pokud vůbec, pak velmi obtížně. V dnešní době mladí lidé rádi experimentují a díky moderním technologiím si vše dokumentují, natáčejí na mobilní telefon nebo kameru. Bohužel už nepřemýšlí o tom, jaké komplikace jim tyto záznamy mohou přinést v budoucnu. Chybí jim dovednost ovládat moderní technologie s rozumem.

Happy slapping

Šmahaj (2014, s. 49) přidává k projevům kyberšikany ještě „fackování pro zábavu“, které je zaznamenáno na mobilní telefon a následně zveřejněno na internetu, tzv. happy slapping. Takový útok má na oběť nejen dopad psychický, ale i fyzický. Jedná se o jeden z „nejmladších“ způsobů kyberšikany. První případ se vyskytl v Anglii. Skupinka, většinou adolescentů, si vybere náhodnou (těhotnou ženu, bezdomovce) či známou oběť (např. spolužáka, učitele, bývalého přítele, přítelkyni) na ulici, v dopravním prostředku, v obchodě a fyzicky ji napadne (fackou, kopnutím, shozením apod.). Toto napadení někdy nezůstane pouze u té „facky“, ale většinou následují další rány nebo se přidá zbytek skupiny. Jiný člen skupiny toto násilné chování natáčí na videokameru mobilního telefonu. Video následně zveřejní na sociální síti či jiném portálu (např. YouTube). Jsou známy i případy, kdy oběť na zranění happy slappingu zemřela. Příkladem je osmnáctiletý chlapec Triston Christmas, který byl sražen dozadu tak prudce, že narazil hlavou na betonovou zem. O týden později na následky zranění zemřel. Ještě tentýž den, kdy na něj skupina zaútočila, se na internetu objevily obrázky a video, jak se Triston v tratolišti krve na zemi snaží promluvit.

2.2 Kyberšikana nepřímá

Jedná se o útoky, které probíhají jakousi oklikou. Takovou kyberšikanu považují za rafinovanější, o to více je z mého pohledu zákeřná. Vyžaduje mnohem více plánování a příprav. Pozornost se musí věnovat také zametání stop. Myslím si totiž, že účelem je, aby oběť neodhalila, že má někdo cizí přístup do jejího profilu nebo e-mailového účtu. Důvod, proč zvolí agresor právě takový způsob útoku, může být například to, že pravý útočník zůstává skrytý. I při řešení pomluv je mnohdy těžké dopátrat se původce.

Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla

Tato situace nastane ve chvíli, kdy se agresor v online prostředí vydává za oběť. Může si vytvořit falešný profil oběti pomocí jejích fotek a informací o ní za účelem ublížit. Jejím jménem pak může nevhodně komunikovat s přáteli a negativně ovlivnit její sociální vztahy. Navíc tímto neoprávněným přístupem může získat zcela soukromé informace a zneužít je k vydírání. Získat heslo není ani moc složité, neboť dnešní mladí lidé si jej často vyměňují a svěřují jako důkaz velkého přátelství. (Černá a kol., 2013, s. 25)

Proniknutím na sociální účet a získáním choulostivých a intimních informací o oběti dostává agresor do rukou velmi nebezpečnou zbraň. Je zde riziko zcizení fotografií a videí a následné šíření na internetu za účelem oběť ztrapnit. Hrozí riziko ztráty virtuální identity, kdy se agresor vydává za oběť. Dítě se může stát obětí vydírání, poté i zneužití a znásilnění. Proto je důležité vhodné zabezpečení počítače a telefonu. (Burdová, Traflex, 2014, s. 13)

Kavalír (2009, s. 19) kyberšikanu, kdy se agresor nabourá na sociální účet oběti, řadí do kyberšikany v zastoupení. O kyberšikanu v zastoupení se podle autora jedná tehdy, pokud si agresor pro špinavou práci najde někoho jiného a ten si ani není vědom, že se stal tímto komplicem. Agresor se pod identitou své oběti chová takovým způsobem, aby jí způsobil problémy. Příkladem může být zneužívání možnosti upozornění na porušování pravidel, a tím může být zrušen účet od poskytovatele připojení. Také se může stát, že nevědomými komplici se stanou sami rodiče. Agresor nastolí situaci, z které vyplývá, že oběť dělá něco špatného, a rodiče své dítě potrestají. A také kamarádi, kteří si myslí, že oběť jim píše urážlivé a sprosté zprávy. Kyberšikana v zastoupení je považována za nejnebezpečnější.

Ponižování a pomlouvání

V tomto případě útok agresora není cílen přímo na oběť, ale na přihlížející, tedy publikum. Cílem je oběť poškodit, sociálně znemožnit, či dokonce vyloučit pomocí nepravdivých informací, které zveřejňuje různým způsobem v kyberprostoru. Oběť často ani neví, že takový útok probíhá, a poté se těžko brání proti nepravdivosti výroku. Taková informace si pak žije svým životem a díky rychlosti a prostoru online prostředí se dostane k obrovskému množství sdílejících. (Černá a kol., 2013, s. 27)

Ponižováním a pomlouváním v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek se útočník snaží poškodit pověst oběti a narušit její vztahy. Zveřejňuje nepravdivé informace (pomluvy) nebo ji uráží a ponižuje (veřejně kritizuje např. její vzhled, oblékání, chování). Tímto projevem kyberšikany trpí nejen děti. Oběťmi se čím dál častěji stávají také učitelé. Žáci se jim tímto způsobem mstí např. za špatný prospěch. Příkladem tohoto projevu může být případ Tomáše. Jeho spolužák Robert vytvořil internetové stránky s názvem „Nesnášíme Tomáše Černého“. Na stránky umisťoval Tomášovy karikatury, vtipy o Tomášovi, pomluvy a ponižující ankety. Na existenci stránek upozornil většinu svých kamarádů. Ti začali v rámci diskuse Tomáše nevybíravým způsobem hodnotit a dál ponižovat. O této stránce se brzy dozvěděl také Tomáš. (Kopecký, Szotkowski, 2015, s. 18)

3 Šikana a kyberšikana jako aktuální fenomén současnosti

Kyberšikana je jednou z forem klasického šikanování a často jsou uváděny případy, kdy se ruku v ruce objevuje více forem šikany najednou, proto nelze zcela kyberšikanu oddělit od klasické šikany. Šikanování obecně je snad přítomno všude, toto příkoří se může odehrávat ve školním prostředí, dokonce v některé literatuře se zmiňují o šikaně již v předškolních zařízeních, dále v zájmových kroužcích, u dospělého jedince v zaměstnání. V neposlední řadě se často řeší případy šikany seniorů v rodině či domovech důchodců a jiných zdravotnických zařízeních. Její obětí se může stát kdokoli bez výjimky.

Nejzřetelnějším rozdílem mezi klasickou šikanou a kyberšikanou je chybějící přímý fyzický kontakt agresora a oběti v případě kyberšikany. Agresor si zdánlivě v tomto případě zachovává svou anonymitu a často také získává falešný pocit beztrestnosti. Jeho agrese není na oběti viditelná, a proto nemusí mít pocit viny ze svých činů. Oběť ovšem může ztratit důvěru k ostatním lidem a psychické dopady mohou mít nevratitelné následky. Dalším velmi výrazným rozdílem je, že šikana bývá ohraničena místem a časem. Kyberšikana se naproti tomu může odehrávat kdykoli a kdekoli. Oběť se nemá kam schovat, je doslova pronásledovaná na každém kroku a nemůže nikomu věřit. (Rogers, 2011, s. 32)

Burdová a Traxler (2014, s. 12) shrnují: kyberšikana má svá specifika oproti „klasické“ šikaně. Rozdíly jsou především ve velké anonymitě, proto se pachatel cítí bezpečně a myslí si, že se o něm nikdo nedozví. Agresor v zásadě ani nemusí vědět, že jeho chování by mohlo být klasifikováno jako kyberšikana. Svě jednání považuje za jakousi hru a uvolnění ze své vlastní nespokojenosti. Často potřebuje demonstrovat svou sílu, vyvolat u oběti strach, kterým sám v reálném světě trpí. Nebo je sám obětí šikany. Spouštěcím faktorem může být pouhá nuda, hádka s kamarády, konflikt se spolužáky a touha po pomstě. Další rozdíl vidí autorka v době trvání. Kyberšikana může proběhnout pouze jednou a následky mohou trvat po zbytek života oběti. Oběť se ke zraňující sms může kdykoli vracet a číst ji dokola. Jakákoli zpráva pomocí informačních a komunikačních technologií visí v kyberprostoru a čte ji obrovské množství lidí. Oběť má často pocit, že tu hanebnou zprávu snad četl každý, že si na něj každý bude ukazovat a už nemůže ani vyjít ven z domu.

Agresorem může být kdokoli, může jím být i kamarád z nejbližšího okolí, což je přímo děsivá představa. Například nenápadný kamarád, který ve skutečnosti hraje dvě role. V online prostředí si tak vybíjí frustraci ze svých fyzických nedostatků či z pocitu nedocení a malé oblíbenosti v kolektivu. Kyberprostor dává možnost účinně šikanovat i fyzicky slabším jedincům, proto přestává být šikana doménou jedinců disponujících fyzickou silou. Stačí mít dostačující gramotnost ve využívání komunikačních technologií.

3.1 Výskyt kyberšikany – výběr aktuálních výzkumů

Cílem této podkapitoly je seznámit s výsledky aktuálních výzkumů zabývajících se výskytem kyberšikany v České republice. Pravděpodobně lze polemizovat, zda lze poslední výzkumy v této oblasti považovat za dostatečně aktuální, když většina z nich byla realizována před více než desítkou let a během posledního desetiletí se mnoho událo v oblasti internetu a sociálních sítí především.

Kopecký (2013, s. 57) ve své práci potvrzuje, že kyberšikana má v České republice vzrůstající tendenci. Dochází k nárůstu hlášených případů, které se mezi sebou liší a jejich závažnost stoupá. Na tuto skutečnost také poukazují rozsáhlé studie realizované v ČR. Kopecký zde zmiňuje projekt Minimalizace šikany (2010), který uvádí 10 % obětí kyberšikany u dotazovaných dětí. Další výzkum Šmahaj (2010) uvádí výskyt kyberšikany 42,61 %. V posledním projektu E-bezpečí (2010) 46,8 % dotazovaných dětí mělo zkušenost s kyberšikanou. O rok později se ukázalo, že v pozici obětí kyberšikany se ocitlo 59,38 % dětí.

Pokud se výsledky výzkumů zaměřené na výskyt kyberšikany, provedené v jednom roce takto liší, je zřejmé, že se odborníci nemohou sjednotit nejen v definici a vymezení kyberšikany, ale i v praktickém uchopení výzkumu, což by mohlo vytvářet nesprávný obraz o fenoménu. Je to pochopitelné, když uvážíme, jak velké množství projevů a způsobů kyberšikana může mít. Také výsledky výzkumu výrazně ovlivňuje velikost a typ výzkumného vzorku.

Ráda bych se vrátila k jednomu z uvedených výzkumů „Kyberšikana na českých školách“, který byl proveden z popudu Nadace O2 a s její finanční záštitou. Organizačně byl zajištěn sdružením AISIS, šetření pak prováděla agentura Media Research. Nadace O2 také podnítila a finančně zajišťuje celý projekt Minimalizace šikany, v jehož rámci byl výzkum prováděn. Jedná se o program, který chce nabídnout systémově a univerzálně

použitelné řešení problematiky šikanování školami napříč Českou republikou. Výzkum především zjišťoval míru výskytu kyberšikany u českých dětí, osobní zkušenosti dětí s kyberšikanou a také míru výskytu kyberšikany pedagogů. Dále bylo také mapováno, jaké druhy kyberšikany se rozšířily nejvíce či jaký vliv na kyberšikanu mají počítačové dovednosti dětí a jejich mediální vybavenost. (AISIS, 2021, online)

Přestože to nebylo cílem výzkumného šetření, z rozhovorů vyplynulo, že děti pojem kyberšikana málo znají, zaměňují ho často se šikanou, anebo neví, co vše si pod pojmem kyberšikana představí. Celých 44 % dětí tento pojem nezná a jen 18 % dětí uvedlo, že jim byl pojem vysvětlen ve škole. Stěžejním zjištěním výzkumu ale bylo množství dětí, které se s kyberšikanou setkaly. Výzkum ukázal na to, že 10 % dětí má osobní zkušenost s nějakým druhem obtěžování pomocí internetu, mobilních telefonů apod. V roce 2009 byly mezi nejčastěji užívanými druhy kyberšikany lživá, hanlivá SMS zpráva (68 %). Zjištění, jak málo dětí, které se potýkají s tím, že jsou šikanovány, se svěří s tímto problémem učiteli (8 %), či fakt, že pouze v 10 % řeší případ kyberšikany škola, je podle výzkumníků odrazem toho, jak malou důvěru mají děti v to, že jim škola nebo učitel může pomoci situaci vyřešit. Výzkum také ukázal, že klima ve třídě a postavení dítěte v ní je klíčové pro to, zda se kyberšikana rozvine. (AISIS, 2021, online)

Škola či pedagog tedy může mít významný vliv v předcházení vzniku případů šikany nebo kyberšikany. Za to, že má škola tendenci před případy šikany zavírat oči, je předmětem kritiky ze strany rodičů a široké veřejnosti i dnes. Situace se v tomto směru na druhou stranu lepší a školy jsou i díky programu Minimalizace šikany na řešení případů a k prevenci lépe připraveny.

Současný stav výskytu kyberšikany mapuje „Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014“, jehož autorem je Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D. z Univerzity Palackého v Olomouci. Výzkum byl s ohledem na zamýšlené množství respondentů orientován kvantitativně. Jako výchozí výzkumná procedura byla zvolena metoda dotazníku. Bylo osloveno e-mailem přes 4200 škol. V rámci výzkumu bylo sledováno devět následujících forem útoku spadajících do oblasti kyberšikany. 50,90 % dětí se setkalo s některým z projevů kyberšikany (bez prozvánění 45,81 %). Šlo o verbální útoky, obtěžování, prozvánění, vyhrožování a zastrasování, krádež identity, vydírání, ztrapňování šířením fotografie, ztrapňování šířením videa, ztrapňování šířením audia, průnik na účet. Dále alarmující je zjištění, že 54,30 % dětí komunikuje s neznámými lidmi

přes internet a 26,20 % dotázaných uvedlo, že by vyhovělo nabídce cizího člověka přidat si jej mezi osoby, se kterými může komunikovat, např. v rámci sociální sítě. (Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, online)

3.2 Prevence kyberšikany

Jak již bylo výše zmíněno, kyberšikana je jednou z forem rizikového chování lidí, které se odehrává v online prostředí. U kyberšikany jako u všech jiných forem šikany je snadnější provádět účinnou prevenci než řešit až vzniklý problém, který se nemusí obejít bez nepříjemných následků. Je třeba učit děti a mládež správnému chování v kyberprostoru, vést je k respektování druhých lidí a zdůrazňovat velkou opatrnost při sdělování osobních informací a fotografií. Tato kapitola je zaměřena pravděpodobně na to nejdůležitější téma v boji proti kyberšikaně, a tím je prevence, snaha umět kyberšikaně předcházet.

Pedagogický slovník vymezuje pojem prevence jako soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům. Uvádí dvě typologie prevence. Obecně je členěna na **primární prevenci**, která zabraňuje vzniku nežádoucích jevů; **sekundární prevenci**, která má za úkol nežádoucí jevy včas rozpoznat a pracovat s nimi v rané fázi jejich vzniku; **terciální prevenci**, jejíž snaha je zabránit dalším komplikacím, když už se nežádoucí jevy objevily. Podle cílové skupiny lze rozlišit **prevenci nespecifickou**, která se týká celé sledované populace; **prevenci specifickou**, která je adresovaná osobám, u nichž je větší pravděpodobnost, že dojde k nežádoucím jevům, a **indikovanou prevenci**, která už řeší jedince, u kterých již nežádoucí jevy propukly. (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 219)

Bělík a Hoferková (2016, s. 40) doplňují, že primární prevence působí na ještě nezasazenou populaci. V případě šikany se „tento druh prevence zaměřuje především na vytváření pozitivních hodnot a norem, pozitivních vztahů a vzorů, zdravého životního stylu,...“ (Bělík, Hoferková, 2016, s. 40) Sekundární prevence řeší jedince či skupiny osob, u kterých je pravděpodobné riziko výskytu nežádoucího chování. Sekundární prevencí se zabývají instituce, jako jsou poradny či krizová centra. „Snahou sekundární prevence je změnit vzorce chování násilníka na společensky žádoucí – pozitivní.“ (Bělík, Hoferková, 2016, s. 40) A terciální prevence spočívá v resocializaci narušených osob. To už je práce výchovných ústavů a zdravotnických zařízení.

3.2.1 Primární prevence

Primární prevenci u školní populace je věnována značná pozornost, neboť je důležitou součástí formování člověka a jeho vkročení do dospělosti. Pokud se snažíme přijít na způsob, jak lze kyberšikaně předcházet, musíme se především zaměřit na všeobecnou primární prevenci. Prevenci zaměřenou na kyberšikanu a další formy kybernetické agrese lze realizovat dvojím způsobem, a to ve formě specifické a nespecifické. Specifickou primární prevenci lze rozdělit do tří úrovní, a to:

1. Prevenci všeobecnou (zasahuje celou třídu, školu apod. bez rozdílu). Sem lze zahrnout aktivity typu dlouhodobé preventivní programy, interaktivní besedy, projektové dny atd. Zároveň lze témata primární prevence zahrnout do výuky, propojit s průřezovými tématy a klíčovými kompetencemi žáka.
2. Prevenci selektivní (zasahuje osoby, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, např. děti z vyloučených lokalit, děti s poruchami chování apod.).
3. Prevence indikovaná (zacílena na situace, kdy se ve třídě/škole již kyberšikana vyskytla).

Nespecifická prevence je pak zaměřena na rozvoj zdravého klimatu ve třídě a škole, posilování dobrých vztahů mezi dětmi apod. (MŠMT, 2013-2021a, online)

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 vymezuje tři druhy primární prevence. První z nich je zde označována jako všeobecná primární prevence, zaměřuje se na celou populaci dětí a mládeže a nezohledňuje rizikovost skupiny, pouze zohledňuje věkové složení a případná sociální specifika. Jedná se o tematické programy pro větší počet dětí. V praxi ve většině případů dostačuje na realizaci programu všeobecné primární prevence středoškolské vzdělání, základní lektorský výcvik, úplné vzdělání školního metodika prevence, realizují ho i lidé se specifickými dovednostmi – např. záchranáři, policisté. (MŠMT, 2019, online)

Selektivní primární prevence se zaměřuje na skupiny dětí, u kterých jsou přítomny rizikové faktory, které naznačují jejich ohrožení vzniku různých forem rizikového chování. Rizikovost lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně

sociálního znevýhodnění. Pracuje se s menšími skupinami nebo jednotlivci. Jedná se o různé intenzivní nesespecifické sociálně-psychologické skupinové programy posilující sociální dovednosti, komunikaci, vztahy atd. Klade se větší důraz na vzdělání všech pracovníků v primární prevenci, vhodná je např. speciální pedagogika, psychologie, adiktologie. Povinný je alespoň bakalářský stupeň VŠ, rozsáhlejší speciální trénink, základní sebezkušenost. (MŠMT, 2019, online)

Indikovaná primární prevence se zaměřuje na jedince či skupinu, kteří jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů, případně u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. Pokud se již problém vyskytl, je třeba ho co nejdříve podchytit, vyhodnotit a zahájit potřebnou intervenci. Podstatou je, že jedinec byl do vybrané skupiny indikován, tedy vybrán dle posouzení své individuální situace (diagnostikou, screeningem, dotazníky apod.). Indikovaná primární prevence již vyžaduje např. speciálně-pedagogické, psychologické, adiktologické nebo jiné podobné vzdělání pro práci preventisty. Povinný je magisterský stupeň VŠ studia, speciální trénink a dvouletá praxe pro samostatnou práci. (MŠMT, 2019, online)

3.2.2 Prevence kyberšikany na úrovni státu

Prevence rizikového chování, v našem případě kyberšikana, spadá pod koordinaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a týká se školní prevence. Je ovšem důležité si také uvědomit, že prevenci paralelně koordinuje hned několik ministerstev. Vedle školní prevence existuje systém prevence kriminality v gesci Ministerstva vnitra, do které spadá pochopitelně velká část fenoménů dotýkajících se školní prevence. Dále se jedná o systém prevence v oblasti zdravotní v gesci Ministerstva zdravotnictví. Jednotlivé systémy prevence se zabývají podobnými tématy, v praxi bohužel selhává vzájemná komunikační propojenost a postupy řešení nejsou často synchronizovány. Legislativně je prozatím celá oblast ošetřena nejednotným způsobem a základní dokumenty nejsou vždy mezi sebou dobře provázány, sjednoceny v přístupu a často užívají různý slovník. (Miovský a kol., 2015, s. 100)

Ministerstvo školství aktivně spolupracuje s příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany, Ministerstvo financí a Ministerstvo spravedlnosti) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra). K sjednocení přístupů napříč resorty a pro

jejich lepší spolupráci byla ustanovena při MŠMT *Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních patologických jevů*. Skupiny jsou složeny ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. (Miovský a kol., 2015, s. 101-102)

MŠMT dále metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů, tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních). MŠMT plní hned několik důležitých úkolů. Jednak je to vytváření klíčových koncepčních dokumentů a strategií, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb k spolupráci a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství. (Miovský a kol., 2015, s. 102-103)

3.2.3 Legislativní rámec na úrovni státu

Jak již bylo zmíněno, v České republice se obecně prevencí rizikového chování zabývá a paralelně ji řídí několik orgánů. V našem případě se kyberšikana řídí v obecné rovině řadou strategických dokumentů, ze kterých vycházejí dokumenty dílčí.

Mezi strategické dokumenty, které jsou s prevencí kyberšikany spojeny, patří zejména:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů;
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č. j.: 21291/2010-28;
- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních čj. MSMT-21149/2016;
- Strategie prevence kriminality 2016–2020 (definovaná ve víceletých cyklech Usnesením vlády ČR);
- Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013–2018. (MŠMT, 2013-2021a, online)

Aktuálním klíčovým strategickým dokumentem MŠMT je Národní strategie 2019-2027, který vytváří základní rámec politiky primární prevence rizikového chování v České republice. Tato strategie vychází z již uvedené předchozí Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 a navazuje na její vyhodnocení. Národní strategie 2019-2027 vymezuje základní pilíře politiky primární prevence, kterými jsou: systém, koordinace, legislativa, vzdělávání, financování, monitoring, hodnocení a výzkum. Ke každému pilíři jsou stanoveny cíle a priority. (MŠMT, 2019, online)

4 Kyberšikana ve školním prostředí a role pedagogů v prevenci kyberšikany

Změna školního prostředí byla díky technologickému pokroku nevyhnutelná. Počítače se staly běžnou součástí učeben, ve školách se zavedla elektronická komunikace, studenti mají k dispozici mobilní telefony, které v některých případech mohou aktivně používat ve výuce. Informační technologie se staly velkými pomocníky při výuce a mají pozitivní vliv na učení ve všech předmětech. Proto podle mého názoru není možné, aby pedagogové tvrdili, že se kyberšikana netýká školního prostředí a že její řešení nespadá do jejich kompetencí. Bohužel jsem se s takovým přístupem ze strany jednoho ředitele základní školy osobně setkala.

Šmahaj (2014, s. 69) je podobného názoru a upozorňuje, že kyberšikana je se školou spojena velmi často. Jsou to situace, kdy videonahrávka či fotografie je pořízena právě ve škole. Proto některé země zvažují řadu opatření, která by mohla tuto situaci změnit. Například zákaz zapnutého mobilního telefonu po vstupu do školy nebo využití rušičky mobilního signálu. Kyberšikana je pro pedagogy mnohem hůře rozpoznatelná, navíc mají dospělí tendenci zlehčovat její závažnost právě proto, že důsledky jsou mnohem méně zřejmé. Dále zmiňuje potřebu komplexního přístupu ke kyberšikaně jako společenskému problému a považuje za důležitou úlohu „Školního poradenského pracoviště“ a jeho pracovníků, jakožto kompetentních osob k řešení problémů s kyberšikanou spojených.

Bendová a kol. (2015, s. 28) zmiňují výzvu pro edukační intervenci. Usuzují ze skutečnosti, že hlavním pojítkem výskytu kyberšikany je přítomnost virtuální reality, která se stala běžnou součástí celého života podstatné části mladé generace. Tento fakt komplikuje čím dál větší expanze mobilních telefonů a dalších technologických prostředků do edukační reality a školního prostředí.

4.1 Možnosti předcházení kyberšikaně na úrovni školy

Bakalářská práce se týká připravenosti pedagogů na výskyt kyberšikany. Nejprve je ale třeba zodpovědět otázku, jaké konkrétní prostředky k předcházení kyberšikany vůbec existují a které může vedení školy a jednotliví pedagogové v praxi využít. MŠMT ve svém metodickém pokynu uvádí tato doporučení:

- zanezt do školního řádu pravidla používání ICT, internetu a mobilních telefonů během vyučování, o přestávkách, v areálu školy;
- informovat žáky o netiketě a „listině práv na internetu“, o této listině informovat i rodiče nezletilých žáků (např. vyvěšením na webových stránkách škol);
- instalovat a využívat software, který v učebnách vyučujícímu umožňuje informovat se přes svůj počítač, co právě žák na své ploše dělá;
- být vzorem vhodného užívání moderních technologií;
- pracovat na povědomí žáků o rizikovém chování na internetu;
- definovat kompetence v rámci školy a na akcích konaných školou mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání;
- začlenit témata spojená s rizikovým chováním na internetu do výuky;
- vzdělávat pedagogy;
- podporovat pozitivní využívání technologií;
- posilovat empatii mezi žáky;
- pracovat na klimatu třídy, školy;
- vést k úctě k druhým lidem;
- dávat žákům pozitivní zpětnou vazbu;
- vytvářet dobré vztahy mezi žáky i kolegy;
- důsledně zakročovat vůči projevům agrese. (MŠMT, 2013-2021a, online)

Školy jsou povinny při vzdělávání a poskytování školských služeb, zajistit bezpečnost a ochranu zdraví svých studentů. Přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů. Vytvářet takové prostředí a klima, které minimalizuje a předchází vzniku sociálně patologických jevů. Vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj. Tato povinnost je nařízena školským zákonem v § 29. (Zákon č. 561/2004 Sb., 2010-2021, online) Jakými konkrétními způsoby budou školy bezpečnost a zdraví studentů zajišťovat se pak řeší v základních dokumentech každé školy.

Podle aktuálního metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních je pro vytvoření bezpečného prostředí ve škole nutná spolupráce celého pedagogického sboru. Znamená to dostatečnou komunikaci mezi vedením a pedagogy, komunikaci mezi učiteli navzájem a komunikaci s rodiči. Stěžejní roli a zodpovědnost nese ředitel školy, který pověří alespoň jednu osobu z řad pedagogů specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce). Tato osoba je pak kompetentní k řešení šikany. (MŠMT, 2013-2021b, online)

Dále je důležité, podrobně celou problematiku týkající se šikany a kyberšikany zakomponovat do školního řádu. Nastavit jasná pravidla chování včetně pravidel používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů v prostoru školy a nastavení sankcí za porušení. Současně škola realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování popsanou v Preventivním programu školy, jinak také nazývaném minimální preventivní program. K tomu všemu je důležité, aby škola zajistila podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání. (MŠMT, 2013-2021b, online)

Plán dalšího vzdělávání pedagogů zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů (zejm. v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování, v evaluaci klimatu třídy jako východiska k plánování služeb školy). Nakonec nikoliv v neposlední řadě je také důležitá spolupráce s externími organizacemi zabývající se prevencí. (MŠMT, 2013-2021b, online)

Legislativní rámec na úrovni školy

Mezi strategické dokumenty školy vztahující se k prevenci rizikového chování patří:

- vnitřní řád školského zařízení, školní řád;
- školní preventivní strategie;
- preventivní program školy (dříve Minimální preventivní program);
- krizové plány;
- program poradenských služeb ve škole;
- plán dalšího vzdělávání pedagogů. (MŠMT, 2013-2021a, online)

4.1.1 Vzdělávání pedagogů v primární prevenci

Jak je výše uvedeno, vzdělávání pedagogů v primární prevenci je stěžejní v jejich přípravě k předcházení negativním jevům, jako jsou kyberšikana a šikana.

Vzděláváním v primární prevenci se rozumí prostředky a procesy, kterými předáváme pracovníkům a profesionálům, kteří působí v prevenci rizikového chování, potřebné znalosti, dovednosti a kompetence důležité pro primárně preventivní působení. V této souvislosti MŠMT definovalo tzv. odborný profil či kvalifikační standard preventivního pracovníka. Cílem je minimalizovat neodborné působení na žáky, neboť správná a účinná realizace primární prevence vyžaduje znalost několika oborů (psychologie, pedagogika, etopedie, neurovědy, epidemiologie, adiktologie, psychiatrie, pediatrie, právo, ekonomie, sociologie ad.). Konkrétní vzdělávací akce mohou mít mnoho podob, upřednostňovány jsou však metody interaktivní a zážitkové, simulující reálné situace v praxi, založené na tzv. zkušenostním učení. Potřeba profesionalizace a specializace souvisí i s rychlým vývojem nových poznatků v této oblasti. Na vzdělávání se podílí celá řada klíčových nadnárodních, národních i regionálních institucí. (Miovský a kol., 2012, s. 161-164)

Aktivita pedagogických pracovníků v dalším vzdělávání je přímo nařízena v zákoně o pedagogických pracovnících „Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, udržují a doplňují kvalifikaci.“ (Zákon č. 563/2004 Sb., 2010-2021, online)

Vzdělávání v prevenci si klade mnoho cílů. Především jde o to, aby jeho absolventi pochopili podstatu teorií vztahující se k rizikovému chování a preventivním programům na jejich škole. Cílem je také získání dovedností pro práci s třídním kolektivem,

schopnost identifikovat dospívající s rizikovým chováním a poskytnout jim efektivní pomoc. Konkrétně se jedná o diskuse v malých skupinách, modelové situace a hraní rolí, využití videa a filmu, samostudium, práci ve velké skupině a lektorování. Inovativním prvkem je tzv. zkušenostní učení, které kombinuje různé styly učení – rozbor konkrétní situace, jeho pozorování a reflexe, abstrakce a zevšeobecnění konceptu. Z hlediska své formy může mít vzdělávání v prevenci různorodou podobu, např. krátkodobých i dlouhodobých kurzů, seminářů, workshopů, ale i e-learningu a sebezkušenostních (zážitkových) aktivit. (Miovský a kol., 2012, s. 161-164)

Dalším prostředkem vzdělávání je metodická podpora, intervizní setkávání a supervize, které umožňují pracovníkům uvažovat nad kvalitou své práce, zvyšovat schopnosti reflexe a sebereflexe a tímto dále rozvíjet své profesionální a osobnostní kompetence. Důležitou roli v procesu vzdělávání pracovníků v primární prevenci hrají vzdělávací instituce, které v tomto ohledu poskytují odbornou či finanční podporu, nebo se vzděláváním v prevenci samy aktivně zabývají. Z hlediska významu a působnosti můžeme tyto klíčové instituce rozdělit na nadnárodní, národní a regionální. (Miovský a kol., 2012, s. 161-164)

Lazarová a kol. (2006, s. 19) se zmiňují, že možnosti a akce podporující profesionální rozvoj učitelů se v posledních dvou desetiletích objevují ve stále pestřejších formách. Pod vlivem rozvoje informačních technologií, novodobých teorií učení, vyšší mobility učitelů a dalších faktorů se objevuje celá řada forem dalšího vzdělávání. Jedná se například o: studium textů a jiných dokumentů z internetu, diskusní fóra, učení v rámci e-learningu, mezinárodní návštěvy, výměnné pobyty ve školách, aktivity realizované přímo ve škole, aktivity založené na spolupráci v rámci školy, akční výzkumy, práce na projektech, supervize, hospitace, diskusní skupiny, rozvoj pracovních týmů apod.

Existuje celá řada institucí, které se zabývají dalším vzděláváním pedagogů a nabízejí obrovské množství forem a obsahů. Pedagog může vybírat ministerstvem akreditované vzdělávací instituce, kterou je například Vzdělávací Institut Středočeského Kraje nebo může zvolit soukromé instituce či agentury, příkladem může být Descartes.

4.1.2 Školní poradenské pracoviště

Školní poradenské pracoviště nabízí pro studenty a jejich zákonné zástupce možnost konzultací při řešení potíží a problémů v oblasti sociálně patologických jevů. Dále je zřízeno pro studenty jako podpora v oblasti kariérního poradenství, vztahových i rodinných potíží.

Podle Miovského a kol. (2012, s. 143) je školní poradenské pracoviště označení pro poskytovatele poradenských služeb ve školách, které je součástí školy, nepředstavuje externí pracoviště, navazuje na vyhlášku č. 72/2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve znění pozdějších změn. Služby školního poradenského pracoviště jsou obvykle poskytovány výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Na řadě škol jsou poradenská pracoviště posílána o služby školního psychologa, školního speciálního pedagoga.

Výchovný poradce se ve školách primárně věnuje problematice kariérového poradenství a procesu integrace žáků se speciálními potřebami (včetně integrace žáků mimořádně nadaných). (Miovský a kol., 2015, s. 117) Čáp a kol. (2009, s. 65) uvádějí, že určení této pozice je v kompetenci ředitele školy a vyžaduje další specializační vzdělávání. Jeho funkce je rozšířená, vedle jeho standardní učitelské povinnosti, o další povinnosti související s výchovným poradenstvím. Nutná je jeho úzká spolupráce s ostatními kolegy a žáky.

Opekarová (2007, s. 24) specifikuje konkrétní úkoly výchovného poradce, kterými jsou:

- informovat o činnostech mimoškolských poradenských institucí a možnostech využití jejich služeb. Dále informovat o konkrétních problémech objevujících se u mládeže v dané lokalitě;
- přispívá k vytváření určitého koordinovaného systému diagnostické práce na škole;
- uskutečňuje vlastní diagnostické činnosti podle potřeb žáků, navrhuje žáky podle potřeby k odbornému vyšetření ve specializovaných zařízeních, jako je pedagogicko-psychologická poradna;
- poskytování třídním učitelům a ostatním pracovníkům školy obsahovou a metodickou pomoc při zpracovávání diagnostiky o žácích;
- poskytování konzultací s žáky a jejich rodiči v konkrétních problémech.

Školní metodik prevence je stejně jako výchovný poradce pověřen poskytováním základních poradenských služeb na školách. Svou činnost zaměřuje především na primární prevenci rizikového chování u dětí. Tuto funkci vykonává pedagog, jenž je odborně vyškolen v oblasti prevence, má pedagogické, psychologické nebo speciálně-pedagogické vysokoškolské vzdělání a absolvoval školení zaměřená na sociálně-patologické jevy. Do funkce školního metodika prevence je daný učitel jmenován ředitelem školy, který pak řídí a hodnotí jeho práci v oblasti prevence. Jeho pracovní úvazek není nijak krácen, i když činností v oblasti prevence přibývá. (Miovský a kol., 2012, s. 144)

Podle Knotové a kol. (2014, s. 53) je hlavním úkolem školního metodika prevence tvorba minimálního preventivního programu školy a koordinace jeho plnění. Metodik prevence vede a koordinuje činnosti preventivního charakteru, organizuje přednášky, preventivní bloky zaměřené na danou problematiku. Spolupracuje s třídními učiteli, výchovným poradcem a mimoškolními organizacemi.

Školní psycholog/speciální pedagog spoluvytvářejí a realizují školní program pedagogicko-psychologického poradenství. Jedná se především o vytváření systému včasné identifikace žáků s výukovými obtížemi, s příznaky rizikového chování a o vytváření strategií používaných ve školách. Tito odborníci pracují s jednotlivci i se třídami na jedné straně a na druhé straně se věnují metodické podpoře učitelů v práci s problematickými dětmi. Školní psychologové zajišťují také intervence v krizových situacích, mezi které můžeme zařadit zejména úrazy, úmrtí blízkých, sebevraždy a v krajním případě vraždy. Cílem je zvyšování schopnosti učitelů pracovat se žáky, kteří se vyrovnávají s takovými situacemi. Je třeba, aby učitelé byli informováni o možných reakcích žáků na krizové situace, zejména v kontextu strachu a obav z budoucnosti, snížení prospěchu a zhoršení chování, spánkových obtíží, sklonů k výbuchům zlosti, až po výskyt depresí, drogových závislostí, agresivního chování nebo sebevražedných sklonů. (Miovský a kol., 2015, s. 118)

Sociální pedagog není dosud zařazen mezi pedagogické pracovníky ve smyslu zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Přitom potřeba řešení řady problémů a situací v českých školách přesahuje rámec kompetencí učitelů či školních psychologů. V zahraničí jsou běžnou součástí pedagogických sborů vedle učitelů, asistentů pedagogů či psychologů právě sociální pedagogové.

Spektrum činností sociálního pedagoga ve škole je široké. Reflektuje totiž řadu oblastí, kterým se v současné škole musí věnovat učitelé a další pedagogičtí pracovníci nad rámec svých časových možností a odborných způsobilostí. Do jeho náplně práce patří:

1. Vzdělávací a osvětová činnost (realizace vzdělávacích a osvětových programů a projektů zaměřených na žáky, učitele, rodinu a komunitu).
2. Sociálně-výchovná a preventivní činnost (realizace výchovných a preventivních aktivit směřujících ke zvyšování sociálních dovedností žáků, k utváření jejich zdravého životního stylu, předcházení sociálnímu vyloučení, xenofobii, rasismu aj.).
3. Podpurná, intervenční a ochranná činnost (poskytování podpory v obtížných životních situacích žákům a jejich rodinám, podpora žáků národnostních menšin, intervence při ohrožení dítěte a dospívajícího rizikovým chováním aj.).
4. Poradenská a mediační činnost (řešení konfliktů mezi aktéry na půdě škol a školských zařízení, sociální a pedagogické poradenství jedinci, rodině a komunitě).
5. Reedukační činnost (programy, projekty a činnosti směřující k přestavbě maladaptivních návyků, kognitivních vzorců a strategií chování dětí a dospívajících).
6. Analyticko-diagnostická a depistážní činnost (analýza a diagnostika prostředí a klimatu školy, školní třídy a výchovné skupiny, vyhledávání dětí a dospívajících z prostředí sociálně znevýhodňujícího, zanedbávajícího a ohrožujícího).
7. Koordinační a organizační činnost (spolupráce s obcemi a odbornými službami při plánování a realizaci programů primární a sekundární prevence, spolupráce s aktéry terciární prevence – Probační a mediační služba, kurátor pro mládež, sociální pracovníci OSPOD a neziskového sektoru). (Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, 2021, online)

4.2 Externí pomoc při prevenci a terapii kyberšikany

Mezi nejznámější sdružení, které se zaměřuje na rizikové chování spojené s užíváním informačních technologií, patří Národní centrum bezpečnějšího internetu (NCBI). Toto sdružení realizuje celou řadu projektů, nejdůležitějším projektem je Saferinternet.cz, který má za cíl zvyšovat povědomí o bezpečnějším užívání internetu. Dalším důležitým centrem, které se zabývá rizikovými jevy v kyberprostředí je Centrum prevence rizikové

virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. „Centrum realizuje také Projekt E-Bezpečí, který se zaměřuje na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény.“ (Bělík, Hoferková, 2018, s. 24)

Je nutno se zmínit, že prevencí šikany a kyberšikany se dnes zabývá spousta nestátních neziskových organizací, které působí jako externí pomoc v této problematice a každá škola má možnost je využít. Příkladem takové organizace zabývající se primární prevencí ve Středočeském kraji může být SEMIRAMIS, z. ú. Dále nelze opomenout komplexní program Nadace O2 a organizace AISIS Minimalizace šikany, který pomáhá školám významně snížit četnost i závažnost projevů šikanování mezi dětmi. Minimalizace šikany je první program v České republice, který nabízí systémové a celostátně použitelné řešení problematiky šikanování na školách.

Jak uvádí Opekarová (2007, s. 17-18), pedagogicko-psychologické poradny poskytují vedle diagnostických, poradenských a terapeutických služeb také preventivně výchovné služby. Prostřednictvím metodika prevence zajišťují prevenci sociálně patologických jevů, realizaci preventivních opatření v koordinaci s ostatními školními metodiky prevence.

Spolupracujícím subjektem v oblasti primární prevence proti kyberšikaně je Policie ČR. Momentálně je například partnerem projektu „Bezpečný internet.cz“, který vznikl s cílem poukázat na mnohá rizika spojená s používáním internetu a na způsoby, jak se jim bránit. Na názorných příkladech pomáhá vytvářet správné návyky internetové bezpečnosti a vzdělávat české uživatele internetu. (Policie ČR, 2021, online)

5 Přípravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany

Následující kapitola se týká vlastního výzkumného šetření, které zjišťuje připravenost pedagogů k prevenci a řešení kyberšikany na vybrané škole. Šetření navazuje na zpracované teoretické poznatky z odborné literatury, které jsou představeny v předchozích kapitolách. Je zde zahrnut popis výzkumného vzorku, metoda sběru dat, analýza a závěrečná interpretace dat.

5.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bakalářské práce je zjistit připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany na vybrané střední škole. Záměrem bylo zjistit zkušenosti zkoumaných učitelů s kyberšikanou a znalost postupů jejího řešení nastolených metodickými pokyny Ministerstva školství. V rámci tohoto šetření jsem se zajímala mimo jiné o to, jakých preventivních vzdělávacích akcí se mohou zkoumaní pedagogové účastnit a zda je preventivní program na škole dostačující. Dále také míru účasti zkoumaných pedagogů na těchto aktivitách a to, zda hodnotí tyto aktivity jako přínosné, ať už pro práci se třídou před propuknutím kyberšikany nebo v tom, jak postupovat v případě, že je kolektiv žáků již touto nákazou zasažen. Úlohu prevence vnímám jako zásadní a zkoumání vztahů ve třídách jako potenciálně pozitivně působící proti rozvinutí problému.

Cíl výzkumného šetření bakalářské práce je přetvořen do hlavní výzkumné otázky (HVO): *Jaká je připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany na vybrané škole?*

Hlavní výzkumná otázka se skládá ze čtyř dílčích výzkumných otázek (DVO), které jsou dále rozpracovány do jednotlivých tazatelských otázek (TO) použitých při rozhovoru:

- DVO 1. *Jaký je výskyt kyberšikany na vybrané škole?*
 - TO 1. Kolik studentů uvádí, že se stalo obětí kyberšikany?
 - TO 2. O jaký způsob provedení kyberšikany se jednalo?
 - TO 3. Jak se o výskytu kyberšikany dozvídáte?
 - TO 4. Je kyberšikana na vybrané škole významným problémem?
- DVO 2. *Jaké zkušenosti mají tyto pedagogičtí pracovníci s řešením kyberšikany na vybrané škole?*
 - TO 5. Jak dlouho pracujete ve školství a jak dlouho vykonáváte vaši současnou funkci?

- TO 6. Jakým způsobem byl řešen případ kyberšikany?
- TO 7. Víte, na jaké externí odborníky pro řešení kyberšikany se lze obrátit?
- TO 8. Mohl se případ kyberšikany řešit lépe?
- DVO 3. *Jaké formy primární prevence s ohledem na kyberšikanu vybraná škola využívá?*
- TO 9. Jaké vzdělávací aktivity v rámci prevence kyberšikany jsou realizovány na vybrané škole a jaká je vaše účast?
- TO 10. Jaké činnosti pedagoga si představíte, když je řeč o posilování klimatu třídy?
- TO 11. Je studentům vybrané školy připomínáno, na koho se mají obracet, pokud se setkají s problémem kyberšikany?
- TO 12. Mohl by se výskyt kyberšikany ovlivnit zákazem užívání mobilních telefonů v areálu školy a instalací rušičky signálu na vybrané škole?
- DVO 4. *Je složení školního poradenského pracoviště dostačující?*
- TO 13. Jste součástí poradenského pracoviště?
- TO 14. Jaký názor máte na funkci školního psychologa s ohledem na rozmáhání kyberšikany?
- TO 15. Jaký názor máte na funkci sociálního pedagoga s ohledem na rozmáhání kyberšikany?

Tabulka 1 - Seznam výzkumných otázek

Hlavní výzkumná otázka	Dílčí výzkumné otázky (DVO)	Tazatelské otázky (TO)
Jaká je připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany na vybrané škole?	DVO 1. Jaký je výskyt kyberšikany na vybrané škole?	TO 1. Kolik studentů uvádí, že se stalo obětí kyberšikany?
		TO 2. O jaký způsob provedení kyberšikany se jednalo?
		TO 3. Jak se o výskytu kyberšikany dozvídáte?
		TO 4. Je kyberšikana na vybrané škole významným problémem?

	DVO 2. Jaké zkušenosti mají tito pedagogičtí pracovníci s řešením kyberšikany na vybrané škole?	TO 5. Jak dlouho pracujete ve školství a jak dlouho vykonáváte vaši současnou funkci?
		TO 6. Jakým způsobem byl řešen případ kyberšikany?
		TO 7. Víte, na jaké externí odborníky pro řešení kyberšikany se lze obrátit?
		TO 8. Mohl se případ kyberšikany řešit lépe?
	DVO 3. Jaké formy primární prevence s ohledem na kyberšikanu vybraná škola využívá?	TO 9. Jaké vzdělávací aktivity v rámci prevence kyberšikany jsou realizovány na vybrané škole a jaká je vaše účast?
		TO 10. Jaké činnosti pedagoga si představíte, když je řeč o posilování klimatu třídy?
		TO 11. Je studentům vybrané školy připomínáno na koho se mají obracet, pokud se setkají s problémem kyberšikany?
		TO 12. Mohl by se výskyt kyberšikany ovlivnit zákazem užívání mobilních telefonů v areálu školy a instalací rušičky signálu na vybrané škole?
	DVO 4. Je složení školního poradenského pracoviště dostačující?	TO 13. Jste součástí poradenského pracoviště?
		TO 14. Jaký názor máte na funkci školního psychologa s ohledem na rozmáhání kyberšikany?
		TO 15. Jaký názor máte na funkci sociálního pedagoga s ohledem na rozmáhání kyberšikany?

5.2 Metodika výzkumného šetření

Původně jsem měla v plánu pro své výzkumné šetření použít metodu dotazníku. Jak uvádí Gavora (2000, s. 32), kvantitativní výzkum se snaží vybírat zkoumané osoby tak, aby co nejlépe reprezentovaly jistou populaci. Když jsou osoby dobře vybrány, je možno výsledky zevšeobecnovat na celou populaci. V mém případě by se jednalo o celý pedagogický sbor vybrané střední školy. Důvodem změny postupu získávání dat, kterou mi navrhl vedoucí práce, je stále probíhající složitá situace, kterou způsobila koronavirová pandemie. Pro toto výzkumné šetření jsem tedy zvolila kvalitativní metodu, která se naopak zaměřuje na konkrétní případy, například konkrétní školu nebo skupinu pedagogů, které podrobně popisuje.

Cílem kvalitativního výzkumu, podle Gavory (2000, s. 32), není široké zevšeobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí, které se hromadným výzkumem nedají odhalit. Při hromadném neboli kvantitativním výzkumu je výběr respondentů zpravidla náhodný, na rozdíl od kvalitativního, kdy se výzkumník zaměřuje na konkrétní respondenty a jejich výběr je záměrný. Vzhledem k momentální situaci vnímám zvolení kvalitativní metody sběru dat pro toto výzkumné šetření adekvátní.

K získávání kvalitativních dat se nejčastěji používají metody pozorování, interview neboli rozhovoru, rozbor textového dokumentu. Z terminologického hlediska se celý proces získávání dat označuje termínem „tvorba dat“. To znamená, že se výzkumník přímo podílí na tom, jak kvalitní data získá, a ovlivňuje jejich vznik. (Miovský, 2006, s. 141-142)

Pro výzkumné šetření této bakalářské práce byla zvolena metoda polostrukturovaného interview. Podle Miovského (2006, s. 159-160) se jedná o nejrozšířenější podobu metody rozhovoru, která dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview. O výhodách této metody sběru dat píše i Gavora (2000, s. 110-111) zmiňuje možnost přeformulování otázky v samotném průběhu interview. Výzkumník může požádat respondenta o vysvětlení a objasnění odpovědí, popřípadě může klást doplňující otázky, které ho napadnou během dotazování.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Při volbě výzkumného vzorku jsem použila metodu záměrného výběru. Miovský (2006, s. 135) metodu záměrného výběru označuje za nejrozšířenější postup v případě kvalitativního výzkumu. Znamená to, že výzkumník cíleně vyhledává účastníky výzkumu podle stanovených kritérií, kterými může být jejich určitá vlastnost, stav nebo profese.

V případě mého výzkumného šetření jsem si předem stanovila pedagogické funkce, na které se chci zaměřit. Kritériem pro volbu respondenta byla aktivní účast při řešení problémů s kyberšikanou, aktivní účast při tvorbě preventivních opatření proti rizikovému chování mládeže na vybrané škole. To znamená, že vybraní pedagogové by měli být odborníky v oblasti rizikového chování mládeže na vybrané škole. Konkrétně se jedná o funkci ředitele školy, vedoucího pedagogického pracovníka, pracovníka poradenského pracoviště a třídního učitele. Vybraní pedagogové jsou zaměstnanci střední školy ve Středočeském kraji.

Nejprve jsem oslovila pana ředitele školy, kterého jsem seznámila s cílem své bakalářské práce a požádala o dovolu uskutečnit rozhovory s ním a ostatními pedagogy, což mi bylo umožněno. Neměla jsem problém se s vybranými pedagogy domluvit na osobní schůzce. Abychom všichni byli na interview předem připraveni, aby se mi podařilo získat kvalitní data, zaslala jsem respondentům prostřednictvím emailu potřebné informace o tématu a cíli bakalářské práce, včetně seznamu tazatelských otázek. Všichni respondenti tento postup uvítali a pečlivě se na interview připravili.

Výzkumný vzorek tvoří celkem osm respondentů, přičemž se jedná o tři muže a pět žen. Vedle pana ředitele a pana zástupce ředitele se jednalo o dva pracovníky poradenského pracoviště, kterými v tomto případě jsou školní metodik prevence a výchovná poradkyně. Dále jsem oslovila ke spolupráci vedoucí odborného výcviku, vedoucí učitelů teorie a vybrala dvě třídní učitelky. Jedna z nich vykonává třídnictví ve druhém ročníku a druhá ve třetím ročníku. Všem respondentům byla přislíbena anonymita, proto nebudou účastníci šetření označováni jmény, ale pro přehlednost byl každý respondent označen velkým R, ke kterému bylo přidáno číslo dle pořadí, ve kterém jsem s nimi hovořila.

Tabulka 2 - Přehled respondentů

Číslo respondenta	Pohlaví	Funkce	Praxe ve školství	Délka výkonu funkce
R1	muž	Ředitel střední školy	28 let	19 let
R2	muž	Zástupce ředitele střední školy	25 let	10 let
R3	muž	Školní metodik prevence	15 let	5 let
R4	žena	Výchovný poradce	30 let	10 let
R5	žena	Vedoucí odborného výcviku	25 let	5 let
R6	žena	Vedoucí učitelů teorie	18 let	6 let
R7	žena	Třídní učitelka druhého ročníku	28 let	15 let
R8	žena	Třídní učitelka třetího ročníku	12 let	7 let

5.4 Průběh výzkumného šetření

Pro výzkumné šetření jsem použila metodu polostrukturovaného interview způsobem popsáným v podkapitole 5.2. Během samotného interview je nezbytné dodržovat některé zásady rozhovoru. Miovský (2006, s. 269) uvádí, že je důležité, aby vytvořené schéma rozhovoru bylo důkladně připravené. Další nezbytností je vytvoření příjemné atmosféry, která pomůže minimalizovat nervozitu a navodí důvěru mezi komunikujícími. Otázky by měly být srozumitelně formulovány a dotazovaný by měl mít pocit, že informace od něj výzkumníka zajímají a jsou pro jeho šetření důležité. Výzkumník by měl být trpělivý a dát dotazovanému dostatek času na odpověď. Všimnout si měl i neverbální komunikace.

Dále Miovský (2006, 267-273) zdůrazňuje, že by výzkumník neměl zapomínat na etickou stránku výzkumu, neboť by mohlo hrozit neúmyslné poškození respondentů. Výzkumník musí brát ohled na čtyři základní okruhy etických zásad, kterými jsou: respekt a ohled vůči účastníkům výzkumu, právo na informace, právo na soukromí a ochranu informací o účastnících výzkumu a právo odstoupit od výzkumu. Výzkumník musí jednat v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů.

Při setkání s respondenty jsem se snažila vytvořit příjemnou atmosféru neformálním přátelským rozhovorem. Poté jsem jim připomněla téma mé bakalářské práce a cíl mého šetření a poprosila, zda bych mohla celý rozhovor nahrávat na mobilní telefon, s čímž všichni respondenti souhlasili. Většina rozhovorů proběhla osobně, a to v prostředí ředitelny nebo kabinetů ve škole. Pouze dva rozhovory, na žádost respondentů, byly uskutečněny formou online komunikace prostřednictvím Skype. Rozhovory byly zaznamenány na mobilní telefon a následně jsem pořídila jejich přepis. Šetření proběhlo během měsíce března 2021 v několika termínech podle individuální domluvy s jednotlivými respondenty. Nejprve jsem dotazovaným pokládala předem připravené tazatelské otázky a podle jejich konkrétních odpovědí jsem se ptala na doplňující informace. Všichni respondenti byli otevření a vstřícní. Délka rozhovorů byla různá, většinou se pohybovala okolo 20 minut. Zjištěná data interpretuji v následujících podkapitolách.

5.5 Výsledky výzkumného šetření

Následující část práce si klade za cíl zkompletovat a vyhodnotit informace získané pomocí vlastního výzkumné šetření. Text je rozdělen dle dílčích výzkumných otázek (jak je uvedeno v Tabulce č. 1). Na konci každé podkapitoly je shrnutí zjištěných dat.

5.5.1 Dílčí výzkumná otázka č. 1

DVO 1. *Jaký je výskyt kyberšikany na vybrané škole?*

K získání odpovědí na první dílčí výzkumnou otázku byly použity tazatelské otázky číslo 1-4. Cílem bylo zjistit četnost výskytu kyberšikany a jak závažný problém fenomén představuje na vybrané škole. V neposlední řadě mě zajímal způsob provedení kyberšikany a jak se o případech pedagogové dozvídají.

TO 1. Kolik studentů uvádí, že se stalo obětí kyberšikany?

Na tuto otázku mi respondenti neodpověděli jednotně. Respondentka R5 dokonce uvedla, že se s žádným případem kyberšikany nikdy nesetkala, a tudíž se nemohla vyjadřovat k dalším podotázkám. Naopak dotazovaný s označením R1 uvádí: *„Pokud si dobře pamatuji, tak jsme řešili za posledních pět let jen tři vážnější případy kyberšikany. Celkem se jednalo o tři žáky. Touto problematikou je pověřeno poradenské pracoviště a já jako ředitel školy do jejich činnosti zasahuji jen výjimečně, na žádost jiného pedagoga nebo rodiče. Proto neznám přesná čísla, určitě těch případů bylo více.“* Další vedoucí pracovníci R2 a R6 se vyjádřili obdobně, bez konkrétních čísel, v paměti měli jen nejvýznamnější případ, který byl předán Policii ČR. Vedoucí R6 jen zmínila případ kyberšikany namířený na jednoho z pedagogů, který s ním řešila jako jeho nadřízená.

Výchovná poradkyně R4 má povědomí o tom, že se kyberšikana na škole občas řeší, její odpověď zněla: *„Přesný počet nevím, žádná statistika není na škole vedena.“* Přesného počtu případů jsem se nedočkala ani od školního metodika prevence, který si vede deník metodika prevence, do kterého shromažďuje jemu dostupné údaje a informace o jednotlivých problémových situacích i o mimořádných událostech z oblasti sociálně patologických jevů na škole. Byl pro mě dostačující jeho odhad, že se jedná o 3-5 případů ročně. R3 vyslovil obavy ze zákeřnosti kyberšikany a podotkl, že si je vědom toho, že se dozvídá jen zlomek případů, které se ve skutečnosti dějí: *„Ve škole je 400 žáků, kyberšikana je jako ledovec, který poškodil Titanic, dolů není vidět, ale přináší zkázu. Co*

se dozvím, to mohu řešit.“ Obě třídní učitelky R7 a R8 také neznají přesný počet případů kyberšikany, které se řešily. Jako třídní učitelky se snaží získávat důvěru studentů a připomínat jim, aby se neváhali s problémy svěřit. Dále se shodly, že se kyberšikana obtížně řeší, když se často odehrává mimo školu. R7 odpovídá: *„Za dobu mého působení na této škole si vybavuji asi pět studentů, kteří se stali oběťmi kyberšikany.“* R8 se k tomuto vyjádřila následovně: *„Co se týká našeho školního prostředí, není to úplně přesně postřehnutelné, vzhledem k tomu, že pokud se děje kyberšikana mimo školu, záleží na tom, jestli se dítě ve škole svěří nebo požádá o pomoc. V minulosti zde příklady byly. Ne každý školní rok, spíše nárazově. Jedná se o jednotky případů za cca pět let.“*

TO 2. O jaký způsob provedení kyberšikany se jednalo?

R1 uvádí: *„Jeden případ byly urážlivé a zesměšňující komentáře na fotografie zveřejněné na sociální síti Facebook, kdy se však ukázalo, že za reakci spolužáků může vlastně matka oběti, která zveřejnila nevhodná foto dcery na Facebooku, na což spolužáci negativně zareagovali. Druhý případ bylo vyhrožování a zesměšňování opět na sociálních sítích a poslední případ bylo zveřejnění videa ze zkoušení s nevhodným komentářem. Bohužel u dvou případů se přišlo na současně probíhající šikanu, která přerostla ve fyzické napadení studenta studentem.“* R4 se vyjadřuje: *„Většinou se jedná o útočné zprávy (urážky, nadávky) na sociálních sítích, šlo o vyřizování vzájemných antipatií uvnitř převážně dívčí třídy.“* Urážky, nadávky, nevhodné a vulgární komentáře na sociálních sítích nebo prostřednictvím mobilního telefonu uvádějí i ostatní respondenti, například R8 odpovídá: *„Řešíme urážky a nadávky na sociálních sítích, které žáci považují okamžitě za kyberšikanu.“*

R3 se pochopitelně rozmluvil nejvíce: *„Je mnoho způsobů, jak si mladí v kyberprostoru ubližují. Virtuální svět berou jako součást života. Dřív se kluci poprali, počastovali nadávkami, taky se to tolik neřešilo. Dnes na to jdou oklikou nejčastěji na sociálních sítích. Často se stále setkávám s tím, že studenti neznají hranice mezi kyberšikanou a neškodným škádlením, což není problém jen studentů. Často tyto hranice konzultují s třídními učiteli. Studenti se zesměšňují, vyhrožují si, zveřejňují nepříjemné fotografie, videa a vulgárně je komentují. Řešili jsme i případ zveřejnění videa z vyučování jednoho kolegy. Mojí zkušeností je skutečnost, že kyberšikana většinou je jen nadstavbou klasické šikany, ale také naopak často se jedná jen o nedomyšlené klukoviny. Naštěstí jsem se ve své praxi nesetkal s případem, který by končil zvláště tragicky. Nyní si vybavuji jeden*

případ, který se výrazně odlišoval od těch ostatních. Jednalo se o velmi tichého hochu posledního ročníku, který někomu neznámému po internetu posílal fotky, na kterých masturboval.“

TO 3. Jak se o výskytu kyberšikany dozvídáte?

V rámci této tazatelské otázky jsem se chtěla dozvědět, od koho respondenti získávají informace o případu kyberšikany. Zároveň zda mají žáci vybudovanou důvěru ke svým pedagogům a umí vyhledat pomoc v situaci, kdy je potřeba asistence dospělé osoby.

Na tuto otázku respondenti odpovídali stručně a většina se shoduje, že nejčastěji se případy řešily na upozornění od studentů nebo kamarádů oběti. R4 a R7 doplňují, že upozornění přichází i ze strany rodičů R7 doplňuje: *„Často jde jen o náhodu, kdy sami rodiče přijdou na urážlivou sms či komentář na síti a pak chtějí od dětí vysvětlení.“*

Odlíšná odpověď přišla od školního metodika prevence R3, ten konstatuje: *„Studenti sami nechodí, stydí se. Děti vědí, že mohou přijít i za mnou, ale nejprve se svěří svému třídnímu učiteli nebo rodiči a ten mě následně informuje. Poté začnu problém řešit se studenty.“*

R1 jako ředitel školy se o těchto případech obvykle dozvídá od jiných pedagogů, především třídních učitelů, k tomu, dodává: *„Jeden případ přišla nahlásit matka oběti, která, jak se následně ukázalo, sama zapříčinila útok kyberšikany na svou dceru zveřejněním nevhodných fotografií na sociální síti.“*

TO 4. Je kyberšikana na vybrané škole významným problémem?

Všichni dotazovaní se shodli, že kyberšikanu nepovažují za významný problém, kterým by se měla škola v blízké budoucnosti zabývat více než doposud, R1 odpovídá: *„Významný problém to není, a to vzhledem k počtu řešených případů a časovému horizontu. Nemůžeme říci, že bychom kyberšikanu řešili co měsíc.“* R3 a R4 jen vyslovují obavy: *„Kyberšikana bude spíše skrytým problémem, v této době zvláště.“*

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 1

Z uvedených odpovědí bylo zjištěno, že výskyt kyberšikany na vybrané škole není jednoznačně daný, dotazovaní se v počtu řešených případů neshodují. Jedna respondentka dokonce uvedla, že se nesetkala s žádným případem. Předpokládám, že nejbližší skutečnosti bude odpověď školního metodika prevence, který má řešení kyberšikany a jiných rizikových forem chování ve své pracovní náplni. Jeho odhad výskytu kyberšikany na vybrané škole je 3-5 případů za rok. Několik dotazovaných se i zmínilo o stejném útoku na sociální síti namířený na jednoho z pedagogů. Pokud připomenu „Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014“, z kterého vyplývá, že kyberšikana má v České republice vzrůstající tendenci a víc než 50 % studentů má zkušenost s některou formou kyberšikany, pak uvedený výskyt kyberšikany na vybrané škole lze považovat za nízký a potvrzuje nízkou míru informovanosti pedagogů o těchto případech. Školní metodik prevence si je vědom, že se dozvídá jen zlomek případů, které se ve skutečnosti dějí. Podobně se shodují třídní učitelky, které považují kyberšikany za jev obtížně řešitelný, který se často odehrává mimo školu. Respondenti uvádí jako způsoby provedení kyberšikany urážky, nadávky, nevhodné a zesměšňující komentáře na sociálních sítích nebo prostřednictvím mobilního telefonu. Dále případy zveřejnění nepříjemných fotografií a videí s vulgárním komentářem. Ze zkušeností informantů vyplývá, že je kyberšikana často přidruženým negativním jevem vedle klasické šikany, která v některých případech došla k fyzickému napadení studenta studentem. Na druhou stranu také mají zkušenosti s případy, které představovaly jen nepovedený vtip a nedorozumění. Dále z uvedených odpovědí vyplývá, že většina případů je známa díky důvěře studentů k třídním učitelům. Dalšími informanty jsou rodiče obětí. Školní metodik prevence a vedení školy se většinu případů dovídají prostřednictvím svých kolegů. Vzhledem k počtu případů a jejich časovému horizontu pro všechny respondenty nepředstavuje výskyt kyberšikany na škole alarmující situaci. Všichni dotazovaní se shodli, že tento fenomén nepovažují za významný problém, kterým by se měla škola v blízké budoucnosti zabývat více než doposud. Jen byly vysloveny obavy z toho, že je kyberšikana spíše skrytým problémem, zvláště v této době rozmachu komunikace přes internet a sociální síť.

5.5.2 Dílčí výzkumná otázka č. 2

DVO 2. *Jaké zkušenosti mají tyto pedagogičtí pracovníci s řešením kyberšikany na vybrané škole?*

K objasnění dílčí výzkumné otázky č. 2 byly využity tazatelské otázky TO číslo 5-8. Nejprve jsem se zaměřila na celkové pedagogické zkušenosti ve školství a délku výkonu současné funkce ve vybrané škole. Poté se mé otázky soustředily na zkušenosti s řešením konkrétního případu kyberšikany. Zda byla využita možnost pomoci externích odborníků, a pokud tak nebylo potřeba učinit, zda mají vybraní pedagogové alespoň povědomí o této možnosti. Na závěr jsem pokládala otázku, zda byli s řešením spokojeni nebo mohou zpětně zhodnotit, že se mohl případ řešit lépe.

TO 5. Jak dlouho pracujete ve školství a jak dlouho vykonáváte vaši současnou funkci?

Téměř všichni respondenti se ve školství pohybují víc jak 25 let. Pouze dva respondenti vykonávají pedagogickou činnost kratší dobu, R3 uvedl 15 let a R8 12 let. Přesná délka praxe ve školství a délka současné funkce ve vybrané škole je u každého respondenta zaznamenána v Tabulce č. 2.

TO 6. Jakým způsobem byl řešen případ kyberšikany?

Všechny případy kyberšikany na vybrané škole byly řešeny podle pokynů uvedených v dokumentu školy „minimální preventivní program“, ve spolupráci se školním metodikem prevence. Škola má pro řešení mimořádných situací zpracován svůj „Krizový plán“, jak postupovat, když se objeví nežádoucí chování.

Školní metodik prevence R3 mi popsal tři fáze postupu řešení kyberšikany, které praktikuje na škole. V první fázi nejprve řeší vzniklou situaci se samotnou obětí. Podle jeho slov se snaží oběť citlivě vyslechnout a posoudit, zda se jedná o kyberšikanu, v jaké formě a zda neprobíhá spolu s klasickou šikanou: „*Při rozhovoru s obětí je pro mě na prvním místě získat jeho důvěru, povzbudit a ujistit, že takové chování není správné. Pak s ní proberu strategii dalšího postupu, poradím, jak se má bezprostředně ochránit, a co je hodně důležité, jak zajistit prokazatelné důkazy, které agresora usvědčí a které může použít k podání trestného oznámení. Domluví se s ním, že náš rozhovor musí zůstat v tajnosti, a aby všechny výhružné a urážlivé sms, mms, e-mailové zprávy, zprávy z chatu ukládal a posílal mi. Nazývám to „hra na kočku a myš“.*“ Druhá fáze spočívá ve

vytipování a vyslechnutí svědků nebo těch spolužáků, kteří mají ve třídě podobnou zkušenost. „V této fázi samozřejmě kontaktuji rodiče a seznámím je se situací a dalším postupem. Komunikace s rodiči je někdy velmi složitá, často chtějí příkoří na svém dítěti řešit hned teď a razantně.“ Cílem závěrečné fáze je tzv. mediace, to znamená domluva mezi agresorem a obětí, usmíření se závěrem, že se toto chování nebude opakovat, R3 „Ve většině řešených případů to agresor sám utne ze strachu z následků, pomůže pohrozit policií a vyloučením ze školy. Většina případů skončila jen kázeňskými tresty.“

R1 spolu s R2 potvrdili, že všechny případy kyberšikany se vždy hlásí na poradenské pracoviště a jeho pracovníci po vyhodnocení celé situace úzce spolupracují se všemi zúčastněnými R1 dodává: „Většina případů se vyřešila jen ve spolupráci s preventistou, třídním učitelem, učitelem IT a rodiči všech zúčastněných. Po prošetření byla přijata opatření, aby se situace neopakovala. Vedení školy se aktivně zapojilo při řešení jen vážných případů, které následně řešil OSPOD nebo Policie ČR.“

R6 jen zmínila, že samozřejmě o případech kyberšikany má povědomí od ostatních pedagogů, ale že ona jako jejich vedoucí řešila jen jeden, již zmíněný, případ útoku na svého kolegu. „Pan kolega vzal celou situace více méně sportovně, naštěstí se vše utnulo hned na začátku, studentům bylo jasně dáno najevo, že takové chování není legrace a nebude školou akceptováno, postihy budou tvrdé. Tato taktika zabrala, fiktivní profil kolegy byl studenty smazán a toto chování nemělo žádnou negativní dohru.“

Všichni respondenti se opět shodli, že v průběhu řešení případu kyberšikany bylo důležité pracovat s celou třídou a jeho klimatem. Školní metodik prevence v tomto směru úzce spolupracuje především s třídními učiteli. R7 dodává: „Po upozornění na probíhající kyberšikanu jsem se ještě více soustředila na vztahy ve třídě mezi studenty, snažila k nim promlouvat a opět vysvětlovat.“

R8 shrnuje: „Vzhledem k tomu, že škola není určena primárně k vyšetřování, neměli jsme ani možnost zasáhnout jinak než domluvou, rozhovorem s rodiči, případně kázeňskými tresty. Závažnější případy jsme postoupili OSPODu, popř. Policii ČR.“

TO 7. Víte, na jaké externí odborníky pro řešení kyberšikany se lze obrátit?

Všichni respondenti odpovídají souhlasně, že vědí, na jaké externí odborníky se lze obrátit. Téměř všichni uvedli PPP, OSPOD a Policii ČR, jen některé odpovědi byly obsáhlejší, R1 odpovídá: „Ano, víme a spolupracujeme s nimi. Jedná se o Policii ČR,

OSPOD, PPP, K-centrum, Krajský úřad, IT specialisty, Asociaci bezpečných škol. “ R7 vyjmenovává: *„Linka důvěry, Bílý kruh bezpečí, Policie ČR. Já z pozice učitele nemohu kontaktovat jakéhokoli externího pracovníka bez souhlasu rodičů a bez řádného prošetření poradenského pracoviště a vedení.* “

R4 a R3 potvrzují, že jako školní poradenské pracoviště, mají úzkou spolupráci s PPP, OSPODem a Policií ČR. Oba respondenti měli povědomí o sdružení NCBI a jejich projektech. Dále zmínili, že aktuální informace o této problematice také čerpají z internetových stránek, konkrétně hovořili o E-bezpečí. Také měli povědomí o programu Minimalizace šikany. R3 odpovídá: *„Snažíme se navazovat oboustranně výhodné kontakty s nestátními organizacemi, které se problematikou, zejména prevencí a náplní volného času dětí a mládeže, zabývají.* “

TO 8. Mohl se případ kyberšikany řešit lépe?

Odpovědi na tuto otázku byly velmi stručné a podobné. Všichni se snaží dělat svou práci co nejlépe a postupovat dle metodického pokynu, vážnější případy předávali k řešení Policie ČR nebo OSPODu. Nikdo z respondentů nemá konkrétní představu, jestli se mohl některý z případů řešit lépe. Uznali sice, že vždy je prostor ke zlepšení jako například R1: *„Vždycky lze udělat něco lépe. I my se učíme, jak jednat v těchto situacích, a i když jsou metodiky a doporučené postupy, vše v nich není zachyceno. Proto všichni pedagogové mají možnost dalšího vzdělávání nejen v této problematice.* “

Pracovníci poradenského pracoviště R3 a R4 jen podotkli, že nemají ve spoustě případů adekvátní zpětnou vazbu. R3 doplňuje: *„Jak jsem se již zmiňoval, žádný z řešených případů nedopadl tragicky, proto ani nemám špatný pocit z naší odvedené práce. Na druhou stranu skutečně nevím, kde je pravda a zda naše opatření a zásahy opravdu fungují, když je tato problematika tak složitá a její řešení stále v plenkách.* “

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 2

Téměř všichni respondenti se ve školství pohybují víc než 25 let, pouze dva dotazovaní vykonávají pedagogickou činnost kratší dobu, a to jen o málo. Z toho plyne, že všichni mají dlouholeté zkušenosti s učitelstvím a prací s dětmi. Při výskytu případu kyberšikany postupují dle pokynů uvedených v dokumentu školy „minimální preventivní program“. Celý případ předávají pracovníkům školního poradenského pracoviště nebo s nimi úzce spolupracují, především se školním metodikem prevence. Tento pracovník má široké

odborné znalosti a zkušenosti s řešením případů tohoto druhu. V první řadě se snaží o získání důvěry oběti. Jeho hlavním cílem je její bezprostřední ochrana, podpora sebevědomí a vysvětlení strategie, jak získat prokazatelné důkazy, které agresora usvědčí a mohou být případně použity k podání trestného oznámení. Poté se celá situace řeší s rodiči zúčastněných a vytipovávají se svědci nebo studenti s podobnými zkušenostmi. Přichází na řadu konfrontace a snaha o smír mezi studenty. Cílem závěrečné fáze je tzv. mediace, to znamená domluva mezi agresorem a obětí, usmíření se závěrem, že se toto chování nebude opakovat. Zkušenosti této školy dokládají skutečnost, že většina agresorů svůj útok ukončí ze strachu z následků, a tak většina případů končí jen kázeňskými tresty a opatřením školy. Všichni respondenti uvedli, že v průběhu řešení případu bylo důležité pracovat s celou třídou a jeho klimatem. Školní metodik prevence v tomto směru úzce spolupracuje, především s třídními učiteli. V této problematice hraje klíčovou roli důvěra mezi pedagogy a studenty a nejbližší ke studentům mají jejich třídní učitelé. Na této škole se objevily i vážnější případy, které škola neřešila, řešení bylo postoupeno OSPODu nebo Policii ČR. Na jiné externí odborníky v oblasti kyberšikany se škola neměla potřebu obrátit. Dva respondenti měli povědomí o sdružení NCBI a jejich projektech, o projektu E-bezpečí a programu Minimalizace šikany. Nikdo z respondentů nemá konkrétní představu, jestli se mohl některý z případů řešit lépe. Žádný případ nekončil zvláště tragicky, a proto není nutné vyhodnocovat úspěšnost opatření proti kyberšikaně školy jako problematické.

5.5.3 Dílčí výzkumná otázka č. 3

DVO 3. Jaké formy primární prevence s ohledem na kyberšikanu vybraná škola využívá?

K zodpovězení dílčí výzkumné otázky č. 3 posloužily tazatelské otázky č. 9-12. Zajímalo mě, jaké vzdělávací aktivity v rámci prevence kyberšikany jsou na vybrané škole realizovány. Zda vybraní respondenti mají povědomí o činnostech pedagoga, které by vedly k posilování klimatu třídy a upevňovaly pozitivní vztahy mezi studenty. Jako prevenci také vnímám dostatečnou informovanost studentů o postupování v případě, že se setkají s problematickým chováním. V další tazatelské otázce také zjišťuji, zda vědí, na koho se mají obrátit. Poslední tazatelská otázka se týká konkrétních navrhovaných opatření, které by mohla škola zavést. Ptám se tedy, jestli by pomohlo výskyt kyberšikany ovlivnit zákazem užívání mobilních telefonů v areálu školy a instalací rušičky signálu na vybrané škole.

TO 9. Jaké vzdělávací aktivity v rámci prevence kyberšikany jsou realizovány na vybrané škole a jaká je vaše účast?

Tuto otázku jsem respondentům úmyslně blíže nespecifikovala, chtěla jsem získat informace jak o aktivitách týkajících se pedagogického sboru a posilování kompetencí pedagogů, tak i o aktivitách připravovaných pro studenty dané školy. V rámci této otázky jsem se rovněž chtěla dozvědět o účasti dotazovaných v preventivních programech.

Výchovná poradkyně R4 jediná rozdělila prevenci na specifickou a nespecifickou. Aktivity v oblasti primární prevence pro studenty, které zařadila do prevence nespecifické, se týkají zejména oblasti zlepšení komunikace a zvýšení důvěry mezi studentem, pracovníky školy a rodinou studenta, R4 se rozhovořila: „*V rámci prevence jde nám o co možná nejširší nabídku různých volnočasových aktivit pro studenty v rámci školy i mimo ni. Studenti si třeba můžou jít zahrát fotbal, tenis, basket. Můžou se přihlásit na kroužek vaření, šití. Můžou poznávat naše město. Také je otevřená školní knihovna. Snažíme se informovat nejen studenty, ale i jejich rodinné příslušníky a nabízet jim, jak kvalitně trávit volný čas. Zajímavá byla například beseda pro studenty týkající se zdravého životního stylu. Všechny akce se neúčastním.*“ Ke specifické prevenci dodává: „*Zvýšenou pozornost věnujeme studentům se ZPS a jiným znevýhodněním, zejména těm, kteří nastupují do prvních ročníků.*“ Uvedené volnočasové kroužky pozitivně vnímají také třídní učitelky R7 a R8, které se v nich aktivně angažují, například R7 zaujímá stanovisko: „*Všimla jsem si, že když dělám aktivitu stejně jako děti, že se k nim více přiblížím, než když jen hlídám a pozoruji. Někteří kolegové se nechtějí zapojovat, spíš jen přihlíží.*“

Ohledně primární prevence pro studenty R4 uvedla, že se každý rok pořádají besedy s odborníky na oblast problematiky rizikového chování, například s pracovníky PPP, Výchovného ústavu, Policie ČR, OSPODu. „*Besedy s Policií ČR se nám obzvlášť osvědčily, už si je zveme dlouhou dobu. Už to nejsou malé děti a musí si být vědomi možných trestných důsledků.*“

Třídní učitelky R7 a R8 jsou přímými realizátory preventivních aktivit určených studentům. Vedle již uvedených vzdělávacích aktivit pro studenty navíc uvedly pořádání exkurzí, promítání tematických videí a filmů. R7 odpovídá: „*Já studentům pouštím krátká videa, často z YouTube, která je seznamují, jak se bezpečně chovat na internetu. Prostě tuto problematiku máme zahrnutou do učebních osnov.*“ Rovněž podle slov

zástupce ředitele R2 a vedoucích R5 a R6 je zřejmé, že jsou témata z oblasti prevence rizikového chování vhodně zařazovány do osnov vybraných předmětů jak v teoretickém vyučování (OV, DĚJ, ZSV, PSY, PRV, ZEK), tak v předmětu praxe. Všichni vedoucí se vyjádřili shodně, že se preventivních programů účastní spíše nárazově.

K dalšímu vzdělávání pedagogů se nejvíce vyjadřoval ředitel školy R1, který na tuto otázku reagoval tímto: *„Pokud jde o různé druhy specializovaných kurzů a školení, například školení týkající se bezpečné komunikace na sociálních sítích, tak naše škola využívá zejména spektrum nabídek od Vzdělávacího institutu Středočeského kraje. Aby se naše dílo dařilo, je nutná spolupráce celého pedagogického sboru, proto dbám na stmelování pracovního kolektivu, vzájemně se informujeme na pravidelných pedagogických poradách a všichni se podílíme na tvorbě a aktualizaci minimálního preventivního programu školy.“* Dále ředitel školy sdělil, že celý pedagogický sbor má možnost se zúčastnit všech preventivních programů realizovaných na škole a k tomu ještě dodává: *„Pokud mám čas, rád využiji možnosti si vše znovu vyslechnout.“*

Školní metodik prevence R3, který absolvoval dvouleté specializační studium určené pro metodiky prevence v Centru adiktologie při Psychiatrické klinice na 1. LF UK Praha na otázku odpověděl: *„Sám se pravidelně účastním několika seminářů, přednášek nebo školení zaměřených na prevenci a patologické jevy každý rok. A pokud vyjde čas, rád se účastním i některých akcí pro studenty. Pro ostatní kolegy zprostředkovávám nabídku seminářů na naší nástěnce prevence, ale moc jich nevyužívají, je to spíš jednorázové než pravidelné. Jinak podle potřeb pořádám konzultace pro ostatní pedagogy, především třídní učitele.“* Rovněž výchovný poradce R4 absolvuje každý rok několik vzdělávacích akcí na témata zabývající se rizikovým chováním mládeže a jeho prevencí. Rovněž nabízí osobní konzultace podle potřeb svých kolegů.

TO 10. Jaké činnosti pedagoga si představíte, když je řeč o posilování klimatu třídy?

Všichni dotazovaní si pod činností posilování klimatu třídy představují soustavné budování atmosféry důvěry, bezpečí, přátelství, úcty a vzájemné ohleduplnosti ve škole i mimo školu. R4 tento výčet doplňuje o vzájemnou komunikaci mezi pedagogem a studenty, stanovení pravidel, spolupráci s dalšími vyučujícími dané třídy a rodiči. R7 navazuje: *„Vzbuzovat důvěru u žáků, poskytovat možnost promluvy i mimo vyučovací hodiny (ale ve škole), dále využívat aktivity k posílení dobrých vztahů v rámci třídy.“* Všichni se shodují na tom, že posilování klimatu třídy úzce souvisí s úspěšnou prevencí.

Ředitel školy R1 se na tuto otázku vyjádřil: „*Samotný vyučovací proces, hodnocení studentů, třídnické hodiny, neformální popovídání se studenty, exkurze, kurzy (lyžařský, adaptační, vodácký), seznámení se s prostředím, kde student žije. Vysvětlování a vysvětlování a povídání s jednotlivými studenty.*“

Respondentky R7 a R8 z pozice třídních učitelek potvrzují, že k budování důvěry studentů a pro zlepšení vzájemných vztahů nejvíce pomáhají společné školní výlety, exkurze, společné sportovní a jinak zaměřené akce. R7 odpovídá: „*Posilování společného ducha kolektivu, v rámci třídnických hodin společné akce, společné závěrečné akce jako jsou výlety, popř. lyžařské výcviky, kde učitel směřuje děti k tomu, aby „držely partu“.*“ R8 se jediná zmiňuje o možnosti sociometrického šetření, vysvětluje, že: „*Tak jednou do roka své třídě nechám vyplnit dotazník šikany, zajímají mě jejich názory a jaké vztahy mezi nimi panují. Není lehké odhadnout, co se ve třídě ve skutečnosti odehrává.*“

TO 11. Je studentům vybrané školy připomínáno, na koho se mají obracet, pokud se setkají s problémem kyberšikany?

Odpověď na tuto otázku byla od všech respondentů jasná a stručná. Všichni odpověděli, že je studentům na začátku i v průběhu roku připomínáno, na koho se mohou obracet se svými problémy, včetně problému s kyberšikanou. V první řadě je toto téma zahrnuto v přivítacím projevu pana ředitele na začátku každého školního roku. V průběhu celého školního roku na studenty apelují především jejich třídní učitelé a pracovníci poradenského pracoviště, aby se neváhali svěřit. R7: „*Hlavně je jim připomínáno, že nelze nechat věci „vyhnít“, ale musí se říct, aby se daly řešit.*“

TO 12. Mohl by se výskyt kyberšikany ovlivnit zákazem užívání mobilních telefonů v areálu školy a instalací rušičky signálu na vybrané škole?

V odpovědi na tuto otázku se většina respondentů shoduje. S ohledem na skutečnost, že se kyberšikana často odehrává mimo školu, myslí si, že by tato opatření výskyt kyberšikany výrazně neovlivnila. Vedení neuvažuje o jejich zavedení. Pouze obě třídní učitelky byly jiného názoru R8: „*Určitě ano, tato opatření již zavedly jiné školy a osvědčila se. Jakmile byla vypnuta studentská Wi-Fi, problém opadl. Je otázkou, zda se jen nepřesunul mimo školu.*“ R7: „*Věřím, že by mohla výskyt omezit, ale myslet si, že to problém vyřeší, je naivní.*“ Bohužel jsem ani nezískala jejich jiné konkrétní řešení, které by mohlo ovlivnit výskyt kyberšikany na školách.

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 3

Z uvedených odpovědí vyplývá, že vybraná škola v oblasti primární prevence poskytuje širokou nabídku preventivních programů. Například v podobě volnočasových aktivit pro studenty. Snahou školy je studenty a jejich rodinné příslušníky informovat a nabízet jim možnosti, jak kvalitně trávit volný čas, a vést je ke zdravému životnímu stylu. V rámci školy prevenci ve třídách realizují přímo pedagogičtí pracovníci, nejčastěji třídní učitelé, a to aktivní účastí na preventivních programech nebo ve formě promítání videí a filmů v hodinách. Témata z oblasti prevence rizikového chování jsou zařazena do osnov vybraných předmětů jak v teoretickém vyučování, tak v předmětu praxe. Škola rovněž hojně využívá spolupráci s externími subjekty, každoročně pořádá pro studenty besedy s pracovníky PPP, výchovného ústavu, Policie ČR a OSPODu. Vedení školy se těchto programů účastní spíše nárazově.

K úspěšné realizaci primární prevence na škole je třeba zvyšování odbornosti pedagogických pracovníků, především školního metodika prevence. Mají k dispozici různé druhy specializovaných kurzů a školení, nejčastěji využívají široké spektrum nabídek od Vzdělávacího institutu Středočeského kraje. Z mého šetření vyplývá, že možnost dalšího vzdělávání vůči kyberšikaně více využívá školní metodik prevence a výchovný poradce. Při vykonávání své funkce navštěvují rozmanité přednášky, semináře a školení zaměřené přímo na kyberšikanu. Školní metodik prevence a výchovný poradce sehrávají role konzultantů, kteří svým kolegům poskytují rady a potřebný materiál. Celý pedagogický sbor se podílí na tvorbě a aktualizaci minimálního preventivního programu školy. V souvislosti s úspěšnou prevencí všichni dotazovaní vnímají velkou důležitost v činnostech, které posilují pozitivní klima třídy. Tyto činnosti představují soustavné budování atmosféry důvěry, bezpečí, přátelství, úcty a vzájemné ohleduplnosti ve škole i mimo školu. Posilovat pozitivní vztahy v kolektivu se snaží prostřednictvím třídnických hodin, na společných akcích jako jsou výlety, exkurze, kurzy (adaptační, lyžařský, vodácký), neformálním popovídáním. Studentům jsou stále předávány nejen informace z oblasti prevence rizikového chování včetně kyberšikany, ale je jim i připomínáno, jak se mají zachovat v případě výskytu a na koho se obrátit pro pomoc. Vedení školy neuvažuje v blízké budoucnosti o zákazu užívání mobilních telefonů v areálu školy a instalaci rušičky signálu. Většina respondentů si rovněž myslí, že tato opatření výrazně neovlivní výskyt kyberšikany, neboť ta se často odehrává mimo školu.

5.5.4 Dílčí výzkumná otázka č. 4

DVO 4. *Je složení školního poradenského pracoviště dostačující?*

Ke zjištění vytyčené dílčí výzkumné otázky č. 4 byly využity celkem tři tazatelské otázky, a to TO 13-TO 15, ve kterých bylo mapováno, kdo z informantů je součástí poradenského pracoviště a zda je složení dostačující. Dále jsem zjišťovala, zda součástí pracoviště je pozice školního psychologa a sociálního pedagoga a jaký názor na jejich funkci respondenti mají s ohledem na snížení výskytu kyberšikany.

TO 13. Jste součástí poradenského pracoviště?

Na tuto otázku mi odpověděli „ano“ tři dotazovaní. Poradenské pracoviště na vybrané škole je tvořeno pouze výchovným poradcem (respondent R4) a školním metodikem prevence (respondent R3). Souhlasně rovněž odpověděl ředitel školy R1: *„Ano jsem součástí poradenského pracoviště, zaštiťuji jej.“*

TO 14. Jaký názor máte na funkci školního psychologa s ohledem na rozmáhání kyberšikany?

Hned několik respondentů by uvítalo rozšíření poradenského pracoviště o pozici školního psychologa, školní metodik prevence R4 se vyjádřil: *„Jako velmi potřebné se mi jeví místo pro školního psychologa, a to ve velkých školách, jako jsme my, na plný úvazek, u menších škol alespoň na 0,5 úvazku. Pro tento názor mám tři argumenty: 1. Psycholog jistě ve škole zvládne i problematiku a problémy z oblasti sociální. 2. V současné době je (podle informací z odborných zdrojů) mnoho dětí, které řeší různé vztahové problémy s vrstevníky, spolužáky nebo ve své rodině, dále je mezi žáky dost velký počet depresí, úzkostných stavů atd. 3. Školy, které školního psychologa již mají, tuto skutečnost vesměs hodnotí velmi kladně.“* Výchovný poradce R4 na jeho odpověď navazuje: *„Určitě by byl na tak velké škole s různými typy a obory vzdělávání vítanou posilou pro pedagogické pracovníky.“*

Vedení školy se mi svěřilo, že již uvažují o posílení poradenského pracoviště o pozici školního psychologa, zvláště v současně složité době, kdy díky kovidové pandemii se předpokládá nárůst depresí a jiných problémů u studentů. Zástupce ředitele R2 dodává: *„Vzhledem ke stále se zvětšujícím problémům žáků a individualizaci vyučování je potřebný.“* Ředitel školy R1 souhlasí a zaujímá stanovisko, že by ho měla mít každá škola nejen z důvodu výskytu kyberšikany: *„Jistě by mohl vedle individuální práce se studenty také vykonávat preventivní činnost. Vlastně bych sloučil jeho pozici s pozicí sociálního pedagoga.“*

Jen třídní učitelky R7 a R8 si nebyly jisté, zda by na jejich škole byla tato pozice nutná, a především zda by nějak ovlivnila výskyt kyberšikany mezi studenty. Dále nahlížely na vytíženost osoby psychologa, neboť R8 konstatuje: *„No, jsem z generace učitelů, kteří jsou zvyklí si vyřešit problémy s rodiči nebo spolužáky sami osobně, nejsme naučení rozebírat svoje nitro s cizím člověkem. Já osobně, kdybych byla dítě, asi se mi nebude chtít svěřovat se cizí osobě jen tak. Měla jsem takové zázemí, které mi pomohlo, když bylo třeba. Jsou děti, které takové zázemí jistě nemají a pomoc potřebují, ale nejsem si jistá, zda to bude zrovna školní psycholog, kterého budou vyhledávat.“*

TO 15. Jaký názor máte na funkci sociálního pedagoga s ohledem na rozmáhání kyberšikany?

Tato otázka do výzkumného šetření byla zahrnuta z důvodu zjištění povědomí o možnosti zavedení pozice sociálního pedagoga do škol, což je poměrně žhavé téma na univerzitách, kde jej vidí jako přínosnou. Kromě dotazovaných třídních učitelek, všichni respondenti sice již slyšeli o funkci sociálního pedagoga, ale většina z nich neměla ani představu o tom, jakou úlohu by sociální pedagog na škole zastával, potažmo jakou roli by měl plnit v souvislosti s kyberšikanou. R1 se k funkci sociálního pedagoga vyjadřuje: *„Nemyslím si, že je potřebná. Téma sociální výchovy žáků se musí prolínat všemi předměty a žáky vychovávat průřezem ve všech předmětech kontinuálně. Pozici může vykonávat školní psycholog a výchovný poradce, vše se prolíná.“*

Jen školní metodik prevence R3 se vyjadřuje souhlasně k zavedení této pozice do jejich poradenského pracoviště, jeho osobní názor k jeho konkrétní činnosti je takový: *„Jeho pozice by byla přínosná, ale určitě ne na plný úvazek. Měl by mít nějaký podíl přímé pedagogické činnosti (od 0,5 do 1,0, podle velikosti školy). Jako pro něho vhodné se mi jeví předměty společensko-vědní, například: ZSV, EVZ a také výchovy TV. Zcela jistě by*

se podílel na práci Školního poradenského pracoviště. Zcela jistě by se mohl aktivně věnovat práci se zákonnými zástupci žáků (různé formy, podle typu školy a potřeb žáků i pracovníků školy). Mohl by také převzít nějaké konkrétní práce, které v současné době spadají do náplně studijního oddělení. Mohl by se aktivně podílet na organizování různých školních akcí, například: schůzky SRPŠ, Dny otevřených dveří, Adaptační kurz.“ Třídni učitelky R7 a R8 nikdy neslyšely o pozici sociální pedagoga, například R7 říká: „Nemám žádný, neboť jsem se s žádným doposud nesetkala.“

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 4

Součástí školního poradenského pracoviště vybrané školy jsou pozice výchovného poradce a školního metodika prevence. Jejich činnost zajišťuje ředitel školy. Neptala jsem se přímou otázkou, zda si respondenti myslí, že je složení pracoviště dostačující k řešení výskytu kyberšikany. Nicméně z dalších odpovědí na otázky, v kterých se ptám na názor funkce školního psychologa a sociálního pedagoga s ohledem na rozmáhání se kyberšikany, se všichni informanti shodují, že by přivítali posílení poradenského pracoviště o pozici školního psychologa. Jeho činnost si především představují jako individuální činnost se studenty, které trápí různé vztahové problémy s vrstevníky, spolužáky nebo v rodině. Mnoho jich rovněž trpí depresemi a úzkostnými stavy. Dále by mohl vykonávat preventivní činnost, dokonce zazněl názor, že by se mohla tato pozice spojit s pozicí sociálního pedagoga. Nevím, zda je reálné uvažovat o propojení právě těchto dvou funkcí, když uvážím, že školním psychologem může být pouze absolvent studia jednooborové psychologie, které bývá samo o sobě náročným, ale také proto, že vzhledem ke své odbornosti a náplni práce nemá povinnost vykonávat přímou pedagogickou činnost na rozdíl od všech ostatních zmiňovaných profesí. Naopak posílení poradenského pracoviště o pozici sociálního pedagoga nikdo z respondentů nepodpořil. Bohužel z mého výzkumného šetření vyplývá, že stále není vyjasněna jeho konkrétní úloha ve škole a že není zcela jasně vymezena jeho pracovní náplň.

5.6 Závěr výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit míru připravenosti pedagogických pracovníků na výskyt kyberšikany. Dosáhnout tohoto cíle jsem se pokusila prostřednictvím kladení řady otázek, především pak těch, které se týkají způsobu řešení nahlášených případů kyberšikany vybrané školy a způsobů, jakým probíhá prevence tohoto fenoménu na vybrané škole. Z odpovědí respondentů se nepotvrdila vzrůstající tendence nárůstu vyplývající z aktuálních výzkumů uvedených v teoretické části. Vybraní informanti řeší odhadem 3-5 případů kyberšikany ročně, převážně v lehké formě, jakými jsou urážky, nadávky, nevhodné a zesměšňující komentáře na sociálních sítích nebo prostřednictvím mobilního telefonu. Ze zkušeností informantů vyplývá, že je kyberšikana často přidruženým jevem vedle klasické šikany, která v některých případech došla k fyzickému napadení studenta studentem. Vzhledem k počtu případů a jejich časovému horizontu pro všechny respondenty nepředstavuje výskyt kyberšikany na škole významný problém. Všichni dotazovaní při případném řešení případu kyberšikany postupují podle pokynů uvedených v dokumentu školy minimálního preventivního programu a ve spolupráci s pracovníky poradenského pracoviště zejména se školním metodikem prevence. Tento pracovník má nejvyšší odbornost v této problematice a ve škole hraje roli konzultanta pro ostatní pedagogy i studenty. Na tvorbě a aktualizaci minimálního preventivního programu se podílí celý pedagogický sbor. Většina případů byla řešena formou kázeňských trestů a opatřením školy. Ze zkušeností respondentů plyne, že většina agresorů svůj útok ukončí ze strachu z následků. Informanti uvedli, že bylo důležité pracovat s celou třídou a jeho klimatem. V této problematice hraje klíčovou roli důvěra mezi pedagogy a studenty a nejbližší ke studentům mají jejich třídní učitelé. Na vybrané škole se objevily i vážnější případy kyberšikany, které byly řešeny ve spolupráci s OSPODem nebo Policií ČR. Žádný případ nekončil zvláště tragicky.

Dále z uvedených odpovědí vyplývá, že vybraná škola v oblasti primární prevence poskytuje širokou nabídku preventivních programů, například v podobě volnočasových aktivit pro studenty. V rámci školy se preferuje realizace preventivních programů přímo pedagogickými pracovníky, nejčastěji třídními učiteli. Témata z oblasti prevence sociálně patologických jevů jsou zařazena do osnov vybraných předmětů, jak v teoretickém vyučování, tak v předmětu praxe. Škola rovněž hojně využívá spolupráci s externími subjekty, každoročně pořádá pro studenty besedy s pracovníky PPP, výchovného ústavu, Policie ČR a OSPODu. V této souvislosti mi v odpovědích dotazovaných chyběla

spolupráce s rodiči v preventivních programech, kterou nikdo z respondentů nezmínil. Spolupráce s rodiči nejen při řešení již vzniklých problémů, ale také v preventivních aktivitách vnímám jako neméně důležitou. Jistě by se některých přednášek mohli účastnit i rodiče studentů. Otázkou je, zda by takovou nabídku využili. Z mého pohledu je pro snížení výskytu kyberšikany nezbytností vzájemná spolupráce všech aktérů.

K úspěšné realizaci primární prevence na škole je třeba zvyšování odbornosti pedagogických pracovníků. Z mého šetření vyplývá, že možnostmi vzdělávání v problematice kyberšikany více využívá metodik prevence a výchovný poradce. Při vykonávání své funkce navštěvují rozmanité přednášky, semináře a školení zaměřené přímo na kyberšikanu. Školní metodik prevence a výchovný poradce sehrávají role konzultantů, kteří svým kolegům poskytují rady a potřebný materiál. Respondenti se shodují, že jsou důležité činnosti, které posilují klima ve třídě, jako je soustavné budování atmosféry důvěry, bezpečí, přátelství, úcty a vzájemné ohleduplnosti ve škole, ale i mimo školu. Posilovat pozitivní vztahy v kolektivu se snaží prostřednictvím třídnických hodin, na společných akcích jako jsou výlety, exkurze, kurzy (adaptační, lyžařský, vodácký), neformálním popovídáním. Studentům jsou stále předávány nejen informace z oblasti prevence sociálně patologických jevů včetně jevu kyberšikany, ale je jim i připomínáno, jak se mají zachovat v případě výskytu a na koho se obrátit pro pomoc.

Z výzkumného šetření vyplývá, že hlavní roli při řešení nahlášených případů kyberšikany a zároveň v oblasti prevence představují pracovníci poradenského pracoviště. Respondenti vnímají toto pracoviště jako svou velkou oporu v této problematice. Uvítali by jeho posílení o pozici školního psychologa, jehož činnost si představují jako individuální činnost se studenty, které trápí různé vztahové problémy s vrstevníky, spolužáky nebo v rodině. Mnoho mladých rovněž trpí depresemi a úzkostnými stavy. Dále by mohl vykonávat preventivní činnost, dokonce zazněl názor, že by se mohla tato pozice spojit s pozicí sociálního pedagoga. Naopak posílení poradenského pracoviště o pozici sociálního pedagoga nikdo z respondentů nepodpořil. Bohužel z mého výzkumného šetření vyplývá, že stále není vyjasněna jeho konkrétní úloha ve škole.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala kyberšikanou představující formu rizikové komunikace v prostředí kyberprostoru na vybrané škole ve Středočeském kraji. Cílem této práce bylo zjistit připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany, který podle aktuálních výzkumů má stoupající tendenci. Teoretické zpracování tématu nejprve seznamuje s kyberšikanou jako formou rizikové komunikace, popisuje nejobvyklejší způsoby provedení kyberšikany, analyzuje vybrané české výzkumy týkající se výskytu tohoto jevu. Dále se věnuje prevenci a poslední kapitola teoretické části popisuje vztah kyberšikany se školním prostředím a význam role pedagogů při řešení výskytu tohoto fenoménu.

Na teoretickou část navazuje vlastní výzkumné šetření, kterého se účastnil ředitel školy, zástupce ředitele, další vedoucí pedagogové, výchovný poradce, školní metodik prevence a třídní učitelé. Je důležité si uvědomit, že neexistuje jediná cesta vedoucí k vyřešení problémů s kyberšikanou spojených. Cílem výzkumného šetření bylo nejen zjistit, jaké mají vybraní pedagogové zkušenosti s řešením výskytu nahlášených případů, ale rovněž jaké mají zkušenosti s prevencí kyberšikany. Na základě stanoveného cíle byla vytvořena hlavní výzkumná otázka: *Jaká je připravenost pedagogů k řešení výskytu kyberšikany na vybrané škole?* Hlavní výzkumná otázka byla dále členěna do čtyř dílčích otázek, které zjišťovaly počet nahlášených případů kyberšikany a způsoby jejich řešení. Dále bylo zjišťováno, jak má vybraná škola zajištěnou oblast primární prevence a zda je složení jejich poradenského pracoviště dostačující. K zodpovězení dílčích výzkumných otázek sloužily otázky tazatelské. Pro výzkumné šetření byla použita kvalitativní metoda polostrukturovaného interview.

Z výsledků výzkumného šetření byl zjištěn poměrně nízký výskyt nahlášených případů kyberšikany na vybrané škole. Tímto se nepotvrdila vzrůstající tendence výskytu, plynoucí z uvedených aktuálních výzkumů zmíněných v teoretické části práce. Příčinou může být nízká informovanost pedagogů o těchto jevech, což by znamenalo, že panuje nízká důvěra mezi studentem a pedagogy. Další příčinou může být, že se škola snaží kyberšikanu skrývat a tuto problematiku ve skutečnosti nebere dost vážně a nahlášené případy považuje za nevinná škádlení a legrácky. Klíčovou rolí při řešení nahlášených případů kyberšikany na škole hraje poradenské pracoviště, jehož součástí je školní metodik prevence, který je proškoleným odborníkem v dané oblasti a vystupuje jako

konzultant pro všechny pedagogy. Vážnější případy kyberšikany byly řešeny ve spolupráci s externími pracovišti (OSPODem, Policií ČR). Dále lze z odpovědí vyvodit, že škola vnímá důležitost prevence a jejich nabídka preventivních programů je pestrá. Preferují realizaci přímo pedagogickými pracovníky především třídními učiteli, kteří zdůrazňují potřebu práce s klimatem třídy a budování pozitivních vztahů ve skupině. Témata z oblasti rizikového chování a prevence jsou zařazeny do výuky mnoha předmětů, z toho plyne, že jsou studenti dostatečně informováni ve zde řešené problematice a často je jim připomínáno, koho mohou požádat o pomoc. Škola využívá spolupráci externích odborníků, kteří na škole realizují pravidelné besedy. V souvislosti s prevencí mi na vybrané škole chybí spolupráce s rodiči studentů. Z mého pohledu je pro snížení výskytu kyberšikany nezbytností vzájemná otevřenost a spolupráce pedagogů, studentů a rodičů.

Z uvedeného dle mého názoru vyplývá, že v otázce připravenosti pedagogů k řešení výskytu kyberšikany hraje významnou roli školní poradenské pracoviště a jeho dostatečné personální obsazení. Součástí pracoviště vybrané školy je pouze výchovný poradce a školní metodik prevence, informanti by sice přivítali posílení o pozici školního psychologa, ale z mého pohledu by mělo poradenské pracoviště být rozšířeno spíše o sociálního pedagoga. Je zřejmé, že v tomto ohledu jsem narazila na nízkou informovanost dotazovaných pedagogů o pracovní náplni této pozice. Vzhledem k tomu, že se stále odborné veřejnosti nedaří prosadit zakotvení pozice sociálního pedagoga do školního poradenského pracoviště v legislativě a že se o pracovní náplni této pozice stále vede odborná diskuse, není pro mě překvapením nejasná představa pedagogických pracovníků vybrané školy o jeho roli.

Seznam použité literatury

Literatura

BENDOVIÁ, Petra a kol. *Vybrané kapitoly z psychopedie a etopedie nejen pro speciální pedagogy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 137 s. ISBN 978-80-7435-423-6.

BURDOVIÁ, Eva a TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. Vyd. 1. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. 43 s. ISBN 978-80-904864-9-2.

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. First edition in Tribun EU. Brno: Tribun EU, 2016. 141 stran. ISBN 978-80-263-1015-0.

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 142 stran. ISBN 978-80-7435-726-8.

Bláhová, Romana a Šalšová, Lenka. *Problémy se třídou?: [tipy a náměty pro třídní učitele]*. Praha: Raabe, © 2012. [88] s. Třídní učitel. ISBN 978-80-87553-40-4.

ČÁP, David a kol. *Výchovné poradenství: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1. 12. 2009*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, © 2009. xxi, 250 s. Meritum - výkladová řada. ISBN 978-80-7357-498-7.

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?*. Vyd. 1. České Budějovice: Theia - krizové centrum o.p.s., 2017. 131 stran, 4 nečíslované strany obrazových příloh. ISBN 978-80-904854-4-0.

ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.

ECKERTOVÁ, Lenka a DOČEKAL, Daniel. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2013. 224 s. ISBN 978-80-251-3804-5.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

- KAVALÍR, Aleš. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Vyd. 1. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. 104 s. ISBN 978-80-86961-78-1.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizika internetové komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 188 s. Monografie. ISBN 978-80-244-3571-8.
- KOPECKÝ, Kamil a SZOTKOWSKI, René. *Nebezpečné komunikační techniky spojené s ICT pro ředitele základních a středních škol*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 62 stran. Studijní opora. ISBN 978-80-244-4555-7.
- KOPECKÝ, Kamil. *Rizikové chování studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v prostředí internetu*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 110 s. Monografie. ISBN 978-80-244-3858-0.
- KNOTOVÁ, Dana a kol. *Školní poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 258 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4502-2.
- LAZAROVÁ, Bohumíra a kol. *Cesty dalšího vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2006. 230 s. ISBN 80-7315-114-6.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. 220 s. Monografie. ISBN 978-80-87258-89-7.
- MIOVSKÝ, Michal a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. 328 stran. Monografie. ISBN 978-80-7422-391-4.

OPEKAROVÁ, Olga. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 64 s. ISBN 978-80-86723-35-8.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jirí. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém = Cyberbullying as a social problem*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 232 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4227-3.

VAŠUTOVÁ, Maria a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

Internetové zdroje

AISIS. *Kyberšikana na českých školách – výzkum*. In: *Minimalizace šikany* [online]. [cit. 2021-31-01]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/fenomen-kybersikana/182-kybersikana-na-ceskych-skolach>.

ASOCIACE VZDĚLAVATELŮ V SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE. *Stanovy asociace*. In: *Asocped* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://asocped.cz/folders-1305/>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Příloha č. 7, Kyberšikana* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, © 2013–2021a [cit. 2021-31-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních 2016* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, © 2013–2021b [cit. 2021-31-01]. Dostupné

z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 2021-31-01]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf.

POLICIE ČR. Bezpečný internet.cz. In: *Policie ČR* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/bezpecny-internet-cz-452561.aspx>.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014 [cit. 2021-31-01]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/61-vyzkum-rizikoveho-chovani-ceskych-deti-v-prostredi-internetu-2014-prezentace/file>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s. r. o. 2010–2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s. r. o. 2010–2021 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563?text=563%2F2004>.